श्रीगणेशायनमः॥श्रीमन्महाराजाधिराजराजराजे
न्श्रीसवाईरामसिंहजीकीआज्ञासेपुस्तकउत्तररा

॥उत्तररामचरितनाटकम्॥

मचरित्रंनाटकंछपवाईमुनशीकिसनसरूपनेसवा
ईजयनगरमैं॥सम्बत्१९०८काज्येष्ठशुक्ल२२·

॥श्रीगणेशायनमः॥उत्तरंरामचरितंनाटकम्॥नान्
न्दी॥इदंकविभ्यःपूर्वेभ्योनमोवाकंप्रशास्महे॥विन्दे
मदेवतांवाचममृतामात्मनःकलां॥१॥नान्द्यन्तेसू
त्रधारः॥अलमतिविस्तरेण॥अद्यखलुभगवतःका
लप्रियनाथस्ययात्रायामार्य्यमिश्रान्विज्ञापयामिः॥ए
वमत्रभवन्तोविदाङ्कुर्वन्तुः॥अस्तिखलुतत्रभवान्
काश्यपःश्रीकण्ठपदलाञ्छनोभवभूतिर्नाम॥यंब्रा
ह्मणमियंदेवीवाग्वश्येवान्ववर्तत॥उत्तरंरामचरितं
तत्प्रणीतंप्रयोक्ष्यते॥१॥एषोऽहंकार्य्यवशादायो ध्य
कस्तदानींतनश्चवैदेशिकःसंवृत्तः॥समन्तादवलो
क्य॥भोभोयदातावदत्रभगवतःपौलस्त्यकुलधूमकेतो
र्महाराजस्यरामस्यायमभिषेकसमयोरात्रिन्दिवमसं
हृतानन्दनान्दीकस्तत्किमद्यविश्रान्तचारणानि च
त्वरस्थानानि॥प्रविश्य॥नटः॥समन्तादवलोक्य॥भा
वप्रेषिताहितेस्वगृहान्महाराजेनलङ्कासमरसुहृदो
महात्मानःप्लवङ्गराक्षसाःसमाजोपस्थायिनो नान
दिगन्तादागताब्रह्मर्षयोराजर्षयश्चयदाराधनायैता
वतोदिवसानुत्सवआसीत्॥सूत्र॥एवमेतत्॥संप्रतिहि
॥वशिष्ठाधिष्ठितादेव्योगताराघवमातरः॥अरुन्धतीं
पुरस्कृत्ययज्ञेजामातुराश्रमं॥२॥नटः॥वैदेशिकोऽस्मी

3

ति॥ नटः॥ कः पुनरसौ जामाता॥ सूत्र॥ कन्यां दशरथो
राजा शान्तां नाम व्यजीजनत्॥ अपत्यकृतिकां राज्ञे लोम
पादाय यां ददौ॥ १॥ विभाण्डकसुतस्तामृष्यशृङ्ग उपये
मे। तेन च सांप्रतं द्वादशवार्षिकं सत्रमारब्धं। तदनुरोधा
त् कठोरगर्भामपि वधूं जानकीं विमुच्य। गुरुजनस्तत्र ग
त इति॥ सूत्र॥ तत्किमनेन। नटैर्हि राजद्वारमेव स्वजातिस
मयेनोपतिष्ठावः। नटः। तेन हि निरूपयतु राज्ञः सुपरि
शुद्धमुपस्थानस्तोत्रपद्धतिं भावः। सूत्र। मारिष॥ सर्व
था व्यवहर्तव्यं कुतो ह्यवचनीयता॥ यथा स्त्रीणां तथा
वाचां साधुत्वे दुर्जनो जनः॥ १॥ नटः। अतिदुर्जन इति वक्त
व्यं॥ देव्यामपि हि वैदेह्यां सापवादो यतो जनः॥ रक्षोगृ
हस्थितिर्मूलमग्निशुद्धौ त्वनिश्चयः॥ २॥ सूत्र॥ यदि पु
नरियं किंवदन्ती महाराजं प्रति स्यन्देत ततः कष्टं स्या
त्। नटः। सर्वथा ऋषयो देवताश्च श्रेयो विधास्यन्ति इ
ति॥ परिक्रम्य॥ भो भोः क्वेदानीं महाराजः॥ आकर्ण्य
॥ एवं जनाः कथयन्ति॥ स्नेहात्सभाजयितुमेत्य दिना
न्यमूनि नीतोत्सवेन जनकोऽद्य गतो विदेहान्॥ देव्या
स्ततो विमनसः परिसान्त्वनाय धर्मासनाद्विशति वा
सगृहं नरेन्द्रः॥ ३॥ इति निष्क्रान्तौ॥ प्रस्तावना॥ ततः
प्रविशत्यासनोपविष्टो रामः सीता च॥ रामः॥ देवि वि

वेदेहिसमाश्वसिहि२।तएवगुरवोनशक्नुवन्त्यस्मान्वि
योक्तुं।किन्त्वनुष्ठाननित्यत्वात्स्वातन्त्र्यमपकर्षेति॥स१
ङ्कटास्साहिताग्नीनांप्रत्यवायैर्गृहस्थता॥१॥सीता।जा
णामिअज्जउत्तजाणामि किन्तुसन्दावआरिणोवन्धु१
जणविप्पओआहोन्ति।(१)रामः।एवमेतत्एवमेवं
हिहृदयमर्म्मच्छिदःखल्वमीसंसारभावाःयेभ्योबीभत्स
मानाःसंत्यज्यसर्वान्कामानरण्येमनीषिणोविश्राम्य१
न्ति॥प्रविश्यकञ्चुकी।रामभद्रइत्यर्द्धोक्ते॥साशङ्कं।
भोमहाराज।रामः॥सस्मितं॥आर्य्यननुरामभद्रइत्येव
मांप्रत्युपचारःशोभतेतातपरिजनस्य तद्यथाभ्यस्तमुच्य
तां।कञ्चुकी।ऋष्यशृङ्गाश्रमादष्टावक्रःप्राप्तः।सीता।
अज्जतदोकिंविलम्बीअदि।२)कञ्चुकी।निष्क्रान्तः
।प्रविश्य।।अष्टावक्रः।स्वस्तिवां।रामः।आर्य्यअभिवा
दयेइतआस्यतां।सीता।णमोणमोदेअविकुसलंसम१
गास्समममगुरुजणस्सअज्जाएसंताए।(३)

---

(१)जानाम्यार्य्यपुत्रजानामि किन्तुसन्तापकारिणो
वन्धुजनविप्रयोगाभवन्ति। (२)ततःकिंविलम्ब्य
ते। (३)नमोनमस्तेऽपिकुशलंसमग्रस्यममगुरुज
नस्यार्य्यायाःशान्तायाः॥

रामः। निर्विघ्नः सोमपीथी आवुत्तो मे भगवानृष्यशृङ्गः
आर्य्या च शान्तेति। सीता। अस्मान्वा स्मरति। (१) अष्टा
॥ उपविश्य॥ अथ किं देवि भगवान्वशिष्ठस्त्वामिदमाह।
विश्वम्भरा भगवती भवतीमसूत राजा प्रजापतिसमो
जनकः पिता ते। तेषां वधूस्त्वमसि नन्दिनि पार्थिवानां
येषां गृहेषु सविता च गुरुर्वयञ्च॥१॥ तत्किमन्यदाशास्महे
केवलं वीरप्रसवा भूयाः। रामः। अनुगृहीतोऽस्मि।
लौकिकानां हि साधूनामर्थं वागनुवर्त्तते॥ ऋषीणां पु
नराद्यानां वाचमर्थोऽनुधावति।२। अष्टा। इदं भगवत्या
अरुन्धत्या देवीभिः शान्तया च भूयो भूयः संदिष्टं यः क
श्चिद्गर्भदोहदो भवत्यस्याः सोऽवश्यमचिरात्संपाद
यितव्यः। रामः। क्रियते यदेषा कथयति। अष्टा। नना
न्दुः पत्या चादिष्टमृष्यशृङ्गेण वत्से कठोरगर्भेति।
नानीतासि वत्सोऽपि रामभद्रस्त्वद्विनोदार्थमेव स्थापि
तः तत्पुत्रपूर्णोत्सङ्गामायुष्मतीं द्रक्ष्यामि। रामः॥ सहर्ष
स्मितं॥ तथास्तु आर्य्य भगवता वशिष्ठेन पुनः किञ्चि
दादिष्टोऽस्मि। अष्टा। श्रूयतां। जामातृयज्ञेन वयं निरु
द्धास्त्वं बाल एवासि नवञ्च राज्यं युक्तः प्रजानामनुरञ्ज
ने स्यास्तस्माद्यशो यत्परमं धनं वः॥३॥

(१) अस्मान्वा स्मरति।

रामः।यथाहभगवान्मैत्रावरुणिः।स्नेहंदयाञ्चसौख्य।
ञ्चयदिवाजानकीमपि।आराधनायलोकानांमुञ्चतो
नास्तिमेव्यथा।१।सीता।अदोज्जेवराहवउलधुरन्धरो
अज्जउत्तो।(१)रामः।कःकोऽत्रभो।विश्राम्यतामष्टाव।
क्रः।अष्टा।उत्थायपरिक्रम्यच।अयेकुमारलक्ष्मणः
प्राप्तः।इतिनिष्क्रान्तः।प्रविश्य।लक्ष्मणः।जयतिजय
तिआर्य्यः।आर्य्यतेनचित्रकारेणास्मदुपदिष्टमस्यांवी
थ्यामार्य्यचरितमभिलिखितं तत्पश्यत्वार्य्यः।रामः।।
जानासिवत्सदुर्मनायमानांदेवींविनोदयितुंतत्किय
न्तमवधिंयावत्।लक्ष्म।यावदार्य्यायाहुताशनेविशुद्धिः
रामः।शान्तं।उत्पत्तिपरिपूतायाःकिमस्याःपावनान्तरैः
।तीर्थोदकञ्चवह्निश्चनान्यतःशुद्धिमर्हतः।४।लक्ष्म।।
देविदेवयजनसम्भवेसीतेप्रसीदएषतेजीवितावधिः
प्रवादः।रामः।कष्टोजनःकुलधनैरनुरञ्जनीय स्तन्मे
दुरुक्तमशिवंनहितत्क्षमंते।नैसर्गिकीसुरभिणः।
कुसुमस्यसिद्धामूर्द्धिस्थितिर्नचरणैरवताडनानि।५।
सीता।भोदुअज्जउत्तभोदुएहिपेक्खह्मदावदेचरिदं(२)

(१)।अतएवराघवकुलधुरन्धरआर्य्यपुत्रः।(२)।भ
वतुआर्य्यपुत्रभवतुएहिप्रेक्षावहेतावत्तेचरितं। ॥

इत्युत्थाय परिक्रामन्ति॥ लक्ष्म। इदं तावदालेख्यं। सीता।
निर्वर्ण्य॥ केदाणिं एदे उवरि णिरन्तरट्ठिदा उवत्थुवन्ति
विअ अज्जउत्तं (१) लक्ष्म। देवि एतानि सरहस्यजृम्भक
ास्त्राणि यानि भगवतः कृशाश्वात् कौशिकमृषिं विश्वामित्र
मित्रं विश्वामित्रमुपसंक्रान्तानि तेन च ताडकावधे प्रसा
दीकृतान्यार्यस्य। रामः। वन्दस्व देवि दिव्यास्त्राणि। ब्रह्मा
दयो ब्रह्महिताय तप्त्वा परःसहस्राः शरदस्तपांसि॥ एता
न्यपश्यन् गुरवः पुराणाः स्वान्येव तेजांसि तपोमयानि। १
सीता। णमो णमो एदाणम्। (२) रामः। सर्वथेदानीं त्वत्प्र
सूतिमुपस्थास्यन्ति। सीता। अणुग्गहीदह्मि। (३) लक्ष्म।
एष मिथिलावृत्तान्तः। सीता। अम्महे दलन्तणवणीलुप्पल
सामलसिणिद्धमसिणसोहमाणमंसलेण देहसोहग्गेण
विह्मअत्थिमिदताददीसन्तसुन्दरसिरी अणादरखु
डिदसङ्करसरासणो सिहण्डमुद्धमुहमण्डलो अज्जउत्तो आ
लिहिदो। (४)

---

(१) केइदानीमेते उपरि निरन्तरस्थिता उपस्तुवन्तीवार्यपुत्रं।
(२) नमो नम एतेभ्यः। (३) अनुगृहीतास्मि। (४) दलन्नवनीलो
त्पलश्यामलस्निग्धमसृणशोभमानमांसलेन देहसौभाग्येन वि
स्मयस्तिमिततातदृश्यमानसुन्दरश्रीरनादरखण्डितशङ्करश
रासनः शिखण्डमुग्धमुखमण्डल आर्यपुत्र आलिखितः॥

न स्म। आर्य्ये पञ्च पञ्च संबन्धिनो वशिष्ठादीन् एतान् लक्ष
यति॥ गौतमश्च शतानन्दो जनकानां पुरोहितः॥१॥ रामः।
इष्टमेतत्। जनकानां रघूणाञ्च सम्बन्धः कस्य न प्रियः॥
यत्र दाता गृहीता च स्वयं कुशिकनन्दनः॥२॥ सीता। एदे क्
खु तक्काल किदगोदाणमङ्गलाव तारो भादरो विस्साह
दीक्खिदा तुह्मे आएणमित स्सिंज्जेव पदेसे। तस्सिंज्जेव का
लेव त्ताम्हि। (१) रामः। समयः स वर्त्तत इवैष यत्र मां समर
नन्दयत् सुमुखि गौतमार्पितः॥ अयमुद्गृहीत कमनी
य कङ्कणस्तव मूर्त्तिमानिव महोत्सवः करः॥३॥ लक्ष्म
। इयमार्य्या इयमप्यार्य्या माण्डवी इयमपि वधूः श्रुतकी
र्त्तिः। सीता। वच्छ इअं पि अवरा का (२) लक्ष्म॥ सलज्ज
स्मितमपवार्य्य॥ अये ऊर्म्मिलां पृच्छत्यार्य्या भवत्वन्य
तः संचरामि॥ प्रकाशं॥ आर्य्ये द्रष्टव्यमेतत्। अ
यञ्च भगवान् भार्गवः। सीता। सीदह्मि। (३) रामः। ऋषे
नमस्ते। लक्ष्म। आर्य्ये पश्य पश्य अयमसावार्य्येण॥ इ
त्यर्द्धोक्ते। रामः॥ साक्षेपं॥ अयि वत्स तरं द्रष्टव्यमन्यतो।

(१) एते खलु तत्कालकृतगोदानमङ्गला श्चत्वारो भ्रात
रो विवाहदीक्षिता यूयं ज्ञाना मित स्मिन्नेव प्रदेशे तस्मिन्ने
व काले वर्त्ते। (२) वत्स इयमपि अपरा का। (३) भीतास्मि॥

दर्शय। सीता॥ सस्नेहबहुमानं निर्वर्ण्य। सुट्ठु सोहसि
अज्जउत्त एदिणा विणअमाहप्पेण (१) लक्ष्मणः। एते वयम्।
अयोध्यां प्राप्ताः। रामः। सास्रम्। स्मरामि हन्त स्मरामि। जीव
त्सु तातपादेषु नवे दारपरिग्रहे। मातृभिश्चिन्त्यमानानां
ते हि नो दिवसा गताः।१। इयमपि तदा जानकी। प्रतनु
विरलैः प्रान्तोन्मीलन्मनोहरकुन्तलैर्दशनमुकुलै
र्मुग्धालोकं शिशुर्दधती मुखम्॥ ललितललितैर्ज्यो
त्स्नाप्रायैरकृत्रिमविभ्रमैरकृत मधुरैरम्बानां मे कु
तूहलमङ्गकैः।२। लक्ष्मणः। एषा मन्थरा। रामः। अन्य
तो गत्वा। देवि वैदेहि। इङ्गुदीपादपः सोऽयं शृ
ङ्गवेरपुरे पुरा। निषादपतिना यत्र स्निग्धेनासीत्समा
गमः।३। विहस्य स्वगतम्। अये मध्यमाम्बावृत्तान्तमन्त
रितमार्येण। सीता। अह्मो एसो जटासंजमणवुत्तन्तो
(२) लक्ष्मणः। पुत्रसंक्रान्तलक्ष्मीकैर्यद्वृद्धेक्ष्वाकुभिः कृ
तम्। धृतं बाल्ये तदार्येण पुण्यमारण्यकं व्रतम्। सीता।
एसा पसण्णपुण्णसलिला भअवदी भाईरथी (३) रामः।
रघुकुलदेवते नमस्ते। तुरगविचयव्यग्रानुर्वी।

---

(१) सुष्ठु शोभसे आर्यपुत्र एतेन विनयमाहात्म्येन।
(२) अहो एष जटासंयमनवृत्तान्तः। (३) एषा प्रसन्नपु
ण्यसलिला भगवती भागीरथी॥

भिदःसगराध्वरेकपिलमहसामर्षात्प्रदग्धान्पितुः
श्वपितामहान्। अगणितसमुत्तापंतप्त्वातपांसि भगी
रथोभगवतितयस्पृष्टानद्भिश्चिराद्ददीधरत्॥१॥
साध्वमम्बस्नुषापामरुन्धतीवसीतायांशिवानुध्या
नपराभवालक्ष्मी। अयमसौनरराजावेदितश्चित्रकू
टयायिनिवर्त्मनिवनस्पतिःकालिन्दीतटवटःश्या
मोनाम। सीता। सुमरेदिएदंपदेसंअज्जउत्तो(१)रामः
अभिकथंविस्मर्य्यते। अलससुलितमुग्धान्यध्वसं
जातखेदाद्शिथिलपरिरम्भैर्दत्तसंवाहनानि। परि
मृदितमृणालीदुर्बलान्यङ्गकानित्वमुरसिममकृ
त्वायत्रनिद्रामवाप्ता॥२॥ लक्ष्मण। एषविन्ध्याटवीमुखे
विराधसंरोधः। सीता। अलंदावएदिणापेक्खामिदा
वअज्जउत्तहत्थधरिदतालवेण्टादवत्तंअत्तणोदक्खि
णारण्णप्पवेसारम्भं(२)रामः। एतानितानिगिरिनि
र्झरिणीतटेषुवैखानसाश्रिततरूणितपोवनानि। ये
ष्वातिथेयपरमाःशमिनोभजन्तेनीवारमुष्टिपचना
गृहिणोगृहाणि॥३॥

(१) स्मरत्येनंप्रदेशमार्य्यपुत्रः। (२) अलन्तावदेते।
नप्रेक्षेतावदार्य्यपुत्रहस्तधृततालवृन्तातपत्रमात्म
नोदक्षिणारण्यप्रवेशारम्भं॥ ॥

लक्ष्म। अयं अविरलानोकहनिवहनिरन्तरस्निग्धनी
लपरिसरारण्यपरिणद्धगोदावरीमुखरकन्दरः सततम
भिष्यन्दमानमेघमेदुरितनीलिमाजनस्थानमध्यगोगि
रिःप्रस्रवणः। रामः। स्मरसि सुतनु तस्मिन्पर्वते लक्ष्मणे
न प्रतिविहितसपर्यासुस्थयोस्तान्यहानि॥ स्मरसिस
रसनीरांतत्रगोदावरीवास्मरसिचतदुपान्तेष्वावयोर्व
र्तनानि॥ २॥ अपिच। किमपिकिमपिमन्दंमन्दमासत्ति
योगादविरलितकपोलंजल्पतोरक्रमेण॥ सपुलकप
रिरम्भव्यापृतैकैकदोष्णोरविदितगतयामारात्रिरेव
व्यरंसीत्। ३। लक्ष्म। एषापञ्चवट्यांशूर्पणखा। सीता।
हाअज्जउत्तएत्तिअंज्जेवदंसणम्। (१) रामः। अयिवि
प्रयोगत्रस्तेचित्रमेतत्। सीता। जधातधाभोदुदुज्ज
णोअसुहंउप्पादेदि। (२) रामः। हन्तवर्तमानइवजन
स्थानवृत्तान्तःप्रतिभाति। लक्ष्म। अथेदंरक्षोभिःकनक
हरिणच्छद्मविधिनातथावृत्तंपापैर्व्यथयतियथाक्षालि
तमपि॥ जनस्थानेशून्येविकलकरणैरार्यचरितैरपि
ग्रावारोदित्यपिदलतिवज्रस्यहृदयं। ४। सीता॥ मारतम

(१) हा आर्यपुत्र एतावदेव दर्शनं।

(२) यथा तथा भवतु दुर्जनोऽसुखमुत्पादयति।

मगतम्॥ अइदेवरऋउलाणन्दएवंममकारणादोकिलि
दोसि।(१) लक्ष्म॥ रामं निर्वर्णयसा कृतं॥ आर्य्य किमेतत्
। अयंते वाष्पौघस्त्रुटितइवमुक्तामणिसरो विसर्पन्नधा
रानिर्लुठति भरणीजर्जरकणः॥ निरुद्धोऽप्यावेगः स्फुर
दधरनासापुटतया परेषामुन्नेयो भवति च भराध्मातहृ
दयः। राम:। वत्स॥ तत्कालप्रियजनविप्रयोगजन्मा
तीव्रोऽपि प्रतिकृतिवाञ्छया विसोढः॥ दुःखाग्निर्मन
सि पुनर्विपच्यमानो हृन्मर्मव्रण इव वेदनां करोति।१
सीता। हद्धी हद्धी अहंवि अदिन्तमिदं देवरएणरणण
अज्जउत्तसुण्णं विअ अत्ताणं पेक्खामि।(२) लक्ष्म॥ ख
गतं॥ भवत्वन्यतः क्षिपामि॥ चित्रं विलोक्य प्रकारं॥ त
देतन्मन्वन्तरपुराणस्य भराजस्य तत्रभवतस्तातजटायु
षश्चरित्रविक्रमोदाहरणं। सीता। दानाद णित्तुडो देष्म
क्खसिणोहो।(३) राम:। हा तात काश्यप शकुन्तराजक
पुनस्त्वादृशस्य महतस्तीर्थस्य साधोः सम्भवः। लक्ष्म। भ

(१) अपि देवरघुकुलानन्द एवं मम कारणात् क्लिष्टो
ऽसि। (२) हा धिक् हा धिक् अहमपि अतिनृशंसा
सेमरणारणकेन आर्य्यपुत्रशून्यमिवात्मानं प्रेक्षे।
(३) हा तात निर्व्यूढस्ते अपत्यस्नेहः।

पमसोजनस्थानपश्चिमश्चित्रकुञ्जवान्नामदनुकव
न्धाधिष्ठितो दण्डकारण्यभूभागः तदिदमप्यमूकपर्वतस्य
नकूःस्पाममपरं इयम्ब्रम्नवसानामसिद्धवरीनदेतसम्पा
भिधानं सरः सीता। एत्थ किल अज्जउत्तेण विच्छड्डिदाम
रिसधीरत्तणं प्पमुक्तकण्ठं रुदिग्धं आसि। (१) रामः। देवि
रमणीयमेतत्पम्पासरः। एतस्मिन्मदकलमल्लिकाख्य
पक्षव्याधूतस्फुरदुरुदण्डपुण्डरीकाः। बाष्पाम्भः परिपत
तोऽन्तरालेसंदृष्टाः कुवलयिनो भुवो विभागाः। एत्थ
त्था। अपमार्थ्यो हनूमान् सीता। हमो सो चिरणिविलजीव
अतो अपच्चुवकरणगुरुओ उवआरी महाभाओ मारुदी (२)
रामः। दिष्ट्यासोऽयं महाबाहुरञ्जनानन्दवर्धनः। यस्य वी
र्येण कृतिनो वयमत्र भुवनानि च। (३) सीता। पवच्छ एस कुसुमि
दकदंबतरुतलणिविट्ठवरहिणो किंणामधेयो गिरी जस्स अ
णुभावसोहग्गा मेत्तपरिसेसधूसरसिरीमुञ्छतं मुह
लोतुएपरलेणअवलमिदोतरुअलेअज्जउत्तो आलि

(१) अत्र किलार्यपुत्रेण विच्छर्दितामर्षधीरत्वं प्रमुक्तकण्ठं
रुदितमासीत् (२) एष स चिरनिर्भिन्नजीवलोकमप्रत्युपकर
णगुरुकोपकारी महाभागो मारुतिः (३) वत्स एष कुसु
मितकदम्बतरुताण्डवितबर्हिणः किन्नामधेयो गि
रिः यत्रानुभावसौभाग्यमात्रपरिशेषधूसरश्रीर्मूर्छ

हिदो(२)लक्ष्म।सोऽयंशैलःककुभसुरभिर्मील्यवा
न्नामयस्मिन्नीलस्निग्धःश्रयतिशिखरंनूतनस्तोयवा
हः।रामः।वत्सैतस्माद्विरमविरमाऽतःपरंनत्तमोऽस्मि।
प्रत्यावृत्तःपुनरपिसमेजानकीविप्रयोगः।१।लक्ष्म।अ
तःपरमार्य्यस्यतत्रभवतांकपिराक्षसानामसंख्याता।
न्युत्तरोत्तराणिकर्म्माश्चर्य्याणिपरिश्रान्ताचेयमार्य्या।
तद्विज्ञापयामिविश्राम्यतामिति।सीता।अज्जउत्तएदि
णाचित्तदंसणेणपच्चुप्पण्णदोहदाएअत्थिमेविण्णप्पं।
(१)रामः।नन्वाज्ञापय।सीता।जाणेपुणोविपसण्णग।
म्भीरासुवणराजिसुविहरिस्संपवित्तसोम्मसिसिराव
गाहंचभअवदींभाईरहींअवगाहिस्सं(२)रामः।व
त्सलक्ष्मण।लक्ष्मणःएषोऽस्मि।रामः।अचिरंसंपादनीयोदो
हदइतिसंप्रत्येवगुरुभिरादिष्टंतदस्खलितसुखसंपातं
रथमुपस्थापय।सीता।अज्जउत्ततुह्मेहिंपितहिंगंतव्वं(१)

तैर्मूर्च्छन्नूलयाप्ररुदितेनावलम्बितस्तरुतलेआर्य्य।
पुत्रप्रालिखितः(१)आर्य्यपुत्रैतेनचित्रदर्शनेनप्रत्यु
त्पन्नदोहदायाअस्तिमेविज्ञाप्यं।(२)जानामिपुनरपि
पिप्रसन्नगम्भीरासुवनराजिषुविहरिष्यामिपवित्र।
सौम्यशिशिरावगाहाञ्चभगवतींभागीरथीमवगा
हिष्ये।(३)आर्य्यपुत्रयुष्माभिरपितत्रगन्तव्यं।।ः

रामः।अपिकथिनहृदयेएतदपि नन
हि पिच्छेमे।(१)नन्दा।यथाज्ञापयत
न:।रामः।प्रियेहन्तवातायनावर्त
वाव:।सीता।एवंमोउस्रोहरियामि
दाहणिद्वारा।(२)रामः।तेनहिनिरन्त
वातायनाय।जीवमुन्निवसमाश्वस
एतत्प्रतिमाप्ताङ्केरेन्द्रवमयूखचुम्बि
सुरभिनन्द:।१तथाकारयन्सानन्द
द्विजिह्वेतुंनाद्योनमुत्स्मितिवाङ्गस
भावाहितुविषविसर्पः।किमुमदः।।
हिपरिस्ष्टेन्द्रियगणोविकारश्चेतन
नतिष्ठा।२सीता।।विहस्य।।स्थिरप्रेम
किमपरं।(३)रामः।म्लानस्यजीवकु
निमलपंकानिसकलेन्द्रियमोहन
चना।निरलोकहास्याः।कर्णामृता।नि
नि।१सीता।प्रियंवदएहिसंविसंह

मत्तनो। निरूपयति॥ रामः। किमत्वेष्टव्यं। आविवाहसम
यात्गृहे वने शैशवे तदनु यौवने पुनः। स्वापहेतुरनुपाश्रि
तोऽन्यया रामबाहुरुपधानमेष ते। १। सीता॥ निद्रां ना
टयन्ती॥ अत्थि एदं अज्जउत्त अत्थि एदमिति॥ स्वपिति
(१) रामः। कथं प्रियवचनावत्तासि सुप्तैव॥ निर्वर्ण्य स
स्नेहं॥ इयं गेहे लक्ष्मीरियममृतवर्तिर्नयनयोरसाव
स्याः स्पर्शो वपुषि बहलश्चन्दनरसः॥ अयं कण्ठे बाहु
ः शिशिरमसृणो मौक्तिकसरः किमस्या न प्रेयो यदि प
रमसह्यस्तु विरहः। १। प्रविश्य॥ प्रतीहारी। देव उअत्
त्थिदो (२) रामः। अये कः॥ प्र आसण्णपरिचारओ दुम्मु ती।
हो देवस्स (३) रामः॥ स्वगतं॥ शुद्धान्तचारी दुर्मुखः स
मया पौरजानपदाननुपसर्पितुं प्रयुक्तः॥ प्रकाशं॥ आग
च्छतु॥ प्रतीहारी निष्क्रान्ता॥ प्रविश्य॥ दुर्मुखः॥ स्वगतं
॥ हा कधं सीदादेइं पईदिसं अचिन्तणिज्जं जणाववा
दं देवस्स कधइस्सं अहवा णिओओ क्खु मे ईदिसो मन्द
भाअस्स (४)

---

(१) अस्त्येतत् आर्यपुत्रास्त्येतत्। (२) देव उपस्थितः। (३) आसन्नपरिचारको दुर्मुखो देवस्य। (४) हा कथं सीतादेव्या ईदृशं अचिन्तनीयं जनापवादं देवस्य कथयिष्यामि अथवा नियोगः खलु ईदृशो मन्दभाग्यस्य।

सीता उत्सृज्यते। हा अज्जउत्त सोम्म कहिं सि(१)
रामः। अयि ममैव रणरणकदायिनी खिन्नदर्शना चिर
प्रभावनादेव्याः स्वप्नोद्वेगं करोति। सखेदं परामृशन्।
अद्वैतं सुखदुःखयोरनुगुणं सर्वास्ववस्थासु यद्विश्र
ामो हृदयस्य यत्र जरसा यस्मिन्नहार्यो रसः। काले(
नावरणात्ययात्परिणते यत्स्नेहसारे स्थितं भद्रं त
स्य सुमानुषस्य कथमप्येकं हि तत्प्राप्यते।२। दुर्मुखः। उ
पसृप्य। जअदु देवो। रामः। ब्रूहि यदुपलब्धं
दुर्मुखः। उवत्थुवन्ति देवं पोरजाणवदा। विसुमारिदा
म्हे महाराअदसरहस्स रामदेवेणत्ति(२) रामः॥
अर्थवाद एषः। दोषं तु किंचित्कथय येन तत्प्रतिविधी
यते। दुर्मुखः। सास्रं। सुणादु देवो(३) कर्णे एवमेव। रामः
अहह। इति मूर्छति। दुर्मुखः। आस्ससदु देवो(४) रामः
आश्वस्य। हा हा धिक् परगृहवासदूषणं यद्वैदेह्याः प्रश
मितमद्भुतैरुपायैः। एतत्तत्पुनरपि दैवदुर्विपाकादल(
र्कं विषमिव सर्वतः प्रसृप्तम्।३। तत्किमत्र मन्दभाग्यः(

(१) हा आर्यपुत्र सौम्य क्वासि (२) उपस्तुवन्ति देवं
पौरजानपदा विस्मारिता वयं महाराजदशरथस्य
रामदेवेण(३) शृणोतु देवः(४) आश्वसितु देवः॥

करोमिविमृश्यसकरुणं।अथवाकिमन्यत्।सताङ्कु
नापिकार्य्येणलोकस्याराधनंव्रतं।यत्पूरितंहितातेनमा
त्रमाणंचमुत्सृता।पसंमत्स्येवभगवतावशिष्ठेनसन्दि
ष्टं।अपिचायत्सावित्रैर्दीपितंभूमिपालैर्लोकश्रेष्ठैः
साधुशुद्धंचरित्रम्।मत्सम्बन्धात्कश्मलाकिंवदन्ती।
स्याचेदस्मिन्हन्तधिङ्मामधन्यं।।हादेविदेवयजनस
म्भवेहास्वजन्मानुग्रहपवित्रितवसुन्धरेहानिमिजन
कवंशनन्दिनिहापावकवशिष्ठारुन्धतीप्रशस्तशी
लशालिनिहाराममयजीवितेहामहारण्यवासप्रिय
सखिहास्तोकप्रियवादिनिकथमेवंविधायास्तवाय
मीदृशःपरिणामः।त्वयाजगन्तिपुण्यानित्वय्यपुण्या
जनोक्तयः।नाथवन्तस्त्वयालोकास्त्वमनाथाविपत्स्य
से।एकुर्मुस्वस्थहिलस्मणंएपतेन्नूतनोराजा।रामः।स्म १
रापयति।कर्णेएवमेवं(कुर्म्म)।कथंदांपत्यं।अग्गिपरिशु
द्धाएगब्भपरिस्फुडिदपवित्तरकुलसंताणएदेवी(दु
ज्जणवअणादोअज्जेणएवंमणाजंववसिदंदेवेण(५)

(५)कथमिदानीमग्निपरिशुद्धायागर्भपरिस्फु(
रितपवित्ररघुकुलसन्तानायादेव्याडुर्जनवच(
नात्त्यागोऽर्य्यणामार्य्यैर्व्यवसितंदेवेन॥ ॥

रामः। हा तात कथं दुर्जनाः पौरजानपदाः। इक्ष्वाकुवंशो
ऽभिमतः प्रजानां जातञ्च दैवाद्वचनीयबीजं॥ तच्चाद्भुतं क
र्म विशुद्धिकाले प्रत्येतु कस्तद्यदि दूरवृत्तं॥३॥ तत्किं क
रोमि। हा देवि॥ इति निष्क्रान्तः॥ रामः। हा कष्टमति
बीभत्सकर्मा नृशंसोऽस्मि संवृत्तः। शैशवात्प्रभृति पो
षितां प्रियैः सौहृदादपृथगाशयां प्रियां॥ छद्मना परिद
दामि मृत्यवे सौनिको गृहशकुन्तिकामिव॥४॥ तत्कि
मस्पृश्यः पातकी देवीं दूषयामि॥ सीतायाः शि
रः स्वैरमुन्नमय्य बाहुमाकर्षयन्॥ अपूर्वकर्मचा
ण्डालमयि मुग्धे विमुञ्च मां श्रितासि चन्दनभ्रान्
त्या दुर्विपाकं विषद्रुमम्॥५॥ उत्थाय॥ हन्त विपर्य
स्तः सम्प्रति जीवलोकः पर्यवसितं जीवितप्रयोजनं
रामस्य शून्यमधुना जीर्णारण्यं जगत्। असारः सं
सारः कष्टप्रायं शरीरं अशरणोऽस्मि किं करोमि काग
तिः अथवा दुःखसंवेदनायैव रामे चैतन्यमाहितं।
मर्मोपघातिभिः प्राणैर्वज्रकीलायितं स्थिरैः॥६॥ हा
अम्ब अरुन्धति हा भगवन्तौ विश्वामित्रवशिष्ठौ हा
भगवन्पावक हा देवि भूतधात्रि हा तात जनक हा तात।
हा मातरः हा परमोपकारिन् लङ्काधिपते विभीषण
हा प्रियसखे सुग्रीव हा सौम्य हनूमन् हा सखि त्रिजटे

मुषितास्थपरिभूताःस्थरामहतकेन।अथवाकस्ते।
षामहमिदानीमाह्वाने।तेहिमन्येमहात्मानःकृतघ्नेन
दुरात्मना।।मयागृहीतनामानःस्पृष्टाइवपाप्मना।।
योऽहम्।विस्रम्भादुरसिनिपत्यलब्धनिद्रामुन्मुच्य
प्रियगृहिणींगृहस्यशोभाम्।।आतङ्कस्फुरितकठोरग
र्भगुर्वींक्रव्याद्भ्योबलिमिवनिर्घृणःक्षिपामि।।१।।सीता
याःपादौशिरसिकृत्वा।।देविदेविअयंपश्चिमस्तेराम
स्यशिरसापादपङ्कजस्पर्शःइति।।रोदिति।।नेपथ्ये।।अ
ब्रह्मण्यमब्रह्मण्यम्।रामः।ज्ञायतांभोःकिमेतत्।पुन
र्नेपथ्ये।ऋषीणामुग्रतपसांयमुनातीरवासिनां।।ल
वणत्रासितःस्तोमःशरण्यंत्वामुपस्थितः।।१।।रामः।।
आःकथमद्यापिराक्षसत्रासः।तद्यावदस्यदुरात्मनःकु
म्भीनसीपुत्रस्योन्मूलनायशत्रुघ्नंप्रेषयामि।।कतिचि
त्पदानिगत्वापुनःप्रतिनिवृत्य।।हादेविकथमेवंगता
भविष्यसिभगवतिवसुन्धरेश्लाघ्यांदुहितरमवेक्षस्व
जानकीं।जनकानांरघूणाञ्चयत्कृत्स्नंगोत्रमङ्गलं।।
यांदेवयजनेपुण्येपुण्यशीलामजीजनः।।१।।इतिनिष्
क्रान्तः।।सीता।हासोम्मअज्जउत्तकहिंसि।।सहसो
त्थाय।।हद्धीहद्धीदुस्सिविणअविप्पलद्धाहंअज्जउ
त्तमाक्कन्दामि।हद्धीहद्धीकधंमेआइणिंमंपरिसुत्तंउ

ज्झिअ अज्जउत्तो गदो ता किं दाणिं एदस्सोड्डक्कविस्सं
जइत्तं पेक्खन्ती अत्तणो पहविस्सं। को एत्थ परिस्समो
(१) अविअ पढम्मुद्दिट्ठकुमारलक्खणो विसवेदिसा।
ओरहोमाणहइदेई (२) सीता इमं आरुहह्मि परिस्फुर
दि त्ति अ मे गब्भभारो ता सणिअं गच्छह्म (३) इम्मुभरो
ह्यो देइ। सीता णमो णमो तपोवणाणं णमो णमो र
घुउलदेवदाणं णमो णमो अज्जउत्तचरणकमला
णं णमो णमो सअलगुरुअणाणं (४) ॥ ॥ इति
निष्क्रान्तौ चित्रदर्शनो नाम प्रथमोऽङ्कः। ॥

---

(१) हा सौम्य आर्यपुत्र कुत्रासि हा धिक् दुःस्वप्नेन
विप्रलब्धाहं आर्यपुत्र माक्रन्दामि हा धिक् हा धि
क् कथमेकाकिनीं मां परित्यज्य मामुज्झित्वा आर्यपु
त्रो गतः तत्किमिदानीमेतन्न बलसत्क्षिप्येप
दितं मे तमाणो चात्मनः प्रत्नविष्यामि कोऽत्र परि
जनः (२) देवि कुमारलक्ष्मणो विज्ञापयति सज्जोर
थ आरोहतु देवी (३) इयमारोहामि परिस्फुरती च मे
गर्भभारस्ततः शनैर्गच्छामः (४) नमो नमस्तपोवने
भ्यो नमो नमो रघुकुलदेवताभ्यः नमो नमः आर्यपु
त्रचरणकमलेभ्यो नमो नमः सकलगुरुजनेभ्यः॥

॥अथद्वितीयोऽङ्कः॥

नेपथ्ये।स्वागतंतपोधनायाः॥प्रविश्य।अध्वगवे
षातापसी।अयेवनदेवतेयंफलकुसुमपल्लवार्घे
णमामुपतिष्ठते।प्रविश्य।वनदेवता॥अर्घ्यंवि
कीर्य्य॥यथेच्छंभोग्यंवोवनमिदमयंमेसुदिवसः
सतांसद्भिःसङ्गःकथमपिहिपुण्येनभवति॥त
रुच्छायातोयंयदपितपसोयोग्यमशनंफलं
वामूलंवातदपिनपराधीनमिहवः॥१॥तापसी॥कि
मत्रोच्यते॥प्रियप्रायावृत्तिर्विनयमधुरोवाचिनि
यमःप्रकृत्याकल्याणीमतिरनवगीतःपरिचयः
॥पुरोवापश्चाद्वातदिदमविपर्य्यासितरसंरहस्यं
साधूनामनुपधिविशुद्धंविजयते॥२॥इत्युपवि
ष्टाः।वन।कांपुनरत्रभवतीमवगच्छामि।ताप।
आत्रेय्यस्मि।वन।आत्रेयिकुतःपुनरिहागम्यतेकिं
प्रयोजनोवादण्डकारण्यप्रचारः।आत्रे।अस्मिन्न
गस्त्यप्रमुखाःप्रदेशेभूयांसउद्गीथविदोवसन्ति।ते
भ्योऽधिगन्तुंनिगमान्तविद्यांवाल्मीकिपार्श्वादिहप
र्यटामि।वन।यदातावदन्येऽपिमुनयस्तमेवहि
[illegible]

नोपासतेतल्लोऽस्यस्त्राम्योग्याद्दीर्घप्रवासप्रयासः
।श्रोत्रे।तन्नमहानयमुक्तमन्यूहङ्गनिरुषदीर्घप्रवा।
सोऽ ङ्गीकृतः।वत्त।कीदृशः।श्रोत्रे।तस्यभगवतः
केनापिदेवताविशेषेणसर्वप्रकारास्तुतंस्तन्यपत्या।
गमात्रकेवयसिवर्त्तमानन्दारकद्वयमुपनीतंतत्
स्तत्तुनकेवलमृषीणाःपितुसचराचराणांभूता।
नामान्तरात्मित्वात्तुपस्नेहयति।वत्त।अपितयो।
र्नामसंविज्ञानमस्ति॥श्रोत्रे।तयैवकिलदेवतया
तयोःकुशलवावितिनामनीप्रभावश्चाख्यातः॥
वत्त।कीदृशःप्रभावः॥श्रोत्रे।तयोःसरहस्यजृम्भ।
कास्त्राणांच्याजन्मसिद्धानीति।वत्त।लोश्चित्रमेतत्।
श्रोत्रे।तौचभगवतावाल्मीकिनाधात्रीकर्मवस्तु।
तःपरिगृह्यपोषितौपरिरक्षितौचवृत्तचौडकर्मणौ
श्चतयोस्त्रयीवर्ज्जमितराणास्त्रविद्याःसावधाने।
नपरिनिष्ठापितौसमनन्तरञ्चगर्भैकादशेवर्षेक्षात्रे
णाकल्पेनोपनीयगुरुणात्रयीविद्यामध्यापितौनह्ये
ताभ्यामतिप्रदीप्तमेधाभ्यामस्मदादेःसहाध्यय
नयोगोऽस्ति॥यतः॥वितरतिगुरुःप्राज्ञेविद्यांयथैव
तथाजडेनचखलुतयोर्ज्ञानेशक्तिंकरोत्यपहन्तिवा
।भवतिचपुनर्भूयान्भेदःफलंप्रतितद्यथाप्रभवति

शुचिर्द्विम्बोद्ग्राहेमणिर्नमृदांचयः॥७॥वन।अयमसाव
ध्ययनविघ्नः।आत्रे।अपरश्च।वन।अथापरःकः।आ
त्रे।अथसब्रह्मचारिभिरेकदामध्यंदिनसमयेनदींतमसा
मनुप्रपन्नःतत्रयुग्मचारिणोःक्रौञ्चयोरेकंव्याधेनवि
ध्यमानंशकुन्तमपश्यत् आकस्मिकमत्रभवतोवा
देवीवाचमव्यतिकीर्णवर्णामनुष्टुभेनच्छन्दसापरि
च्छिन्नामभ्युदैरयत्।मानिषाद प्रतिष्ठांत्वमगमः
शाश्वतीःसमाः।यत्क्रौञ्चमिथुनादेकमवधीःका
ममोहितं॥८॥वन।चित्रमाम्नायादन्योनूतनश्छन्द
सामवतारः।आत्रे।तेनखलुपुनःसमयेनतंभग
वन्तमाविर्भूतशब्दब्रह्मप्रकाशमृषिमुपसंक्रम्यभ
गवान्भूतभावनःपद्मयोनिरवोचत्।ऋषेप्रबुद्धो
ऽसिवागात्मनिब्रह्मणि।तद्ब्रूहिरामचरितम्।अव्याह
तज्योतिरार्षंतेप्रातिभंचक्षुः।आद्यःकविरसीत्युक्त्वा
।तत्रैवान्तर्हितः।अथभगवान्प्राचेतसःप्रथमं।
मनुष्येषुशब्दब्रह्मणस्तादृशंविवर्तमितिहासंरा
मायणंप्रणिनाय।वन।हन्ततर्हिमण्डितः
संसारः।आत्रे।तस्मादेवोचन्तदनुरोधान्नस्तत्रहि
महानध्ययनप्रत्यूहइति।वन।युज्यते।आत्रे।वि
श्रान्तास्मिभद्रेसंप्रत्यगस्त्याश्रमस्यपन्थानंब्रूहि।

वनौकसः पञ्चवटीमनुप्रविश्य गम्यतामेतेन गोदा
वरीतीरेण॥ आत्रेयी॥ सवाष्पं॥ अप्येतत्तपोवनं।
प्येषा पञ्चवटी। आगिरिरिह इयं गोदावरी अप्ययं गि
रिः प्रस्रवणः। अपि जनस्थानदेवता वासन्ती त्वं॥
वास। अस्त्येतत्सर्वं। आत्रे। वत्से जानकि। स ए
व ते वल्लभबन्धुवर्गः प्रासङ्गिकीनां विषयः कथानां
॥ त्वां नामशेषामपि दृश्यमानः प्रत्यक्षदृष्टामिव नः
करोति॥ २॥ वास॥ सभयं॥ कथं नामशेषामित्याह।
आर्ये किमत्याहितं सीतादेव्याः॥ आत्रे। न केवलम
त्याहितं सापवादमपि॥ कर्णे एवमेवं॥ वास। अहह।
दारुणो दैवनिर्घात इति॥ मूर्च्छति॥ आत्रे। भद्रे समा
श्वसिहि समाश्वसिहि। वास। हा प्रियसखि हा महाभा
गे ईदृशस्ते निर्माणभागः। हा रामभद्र अथवा
अलं त्वया। आर्ये आत्रेयि अथ तस्मादरण्यात्परि
त्यज्य निवृत्ते लक्ष्मणे सीतादेव्याः किं वृत्तमिति का।
चित्प्रवृत्तिः। आत्रे। नहि नहि। वास। हा कष्टम
रुन्धतीवसिष्ठाधिष्ठितेषु रघुकुलवार्द्धकेषु जीवन्ती
षु महाराज्ञीषु कथमिदं जातं। आत्रे। ऋष्यशृङ्गाश्रमे
गुरुजनस्तदासीत् सम्प्रति परिसमाप्तं तद्द्वादशवार्षि
कं सत्रं ऋष्यशृङ्गेण च संपूज्य विसर्जिता गुरवः। ततो

भगवत्यरुन्धतीनाहंवधूविरहितामयोध्यांगमिष्या
मीत्याह।तदेवराममातृभिरनुमोदितंतदनुरोधाद्भग
वतोवशिष्ठस्यपरिशुद्धाचारोयथावाल्मीकितपो
वनंगत्वातत्रवत्स्यामइति।वास।अथसराजाकिमा
चारःसम्प्रति।आत्रे।तेनराज्ञाक्रतुरश्वमेधःप्रक्रान्तः
वास।अहहधिक्परिणीतमपि।वन।शान्तंशान्तं।
कासौ।कातर्हियज्ञेसहधर्मचारिणी।आत्रे।हिरण्म
यीसीताप्रतिकृतिः।वास।हन्तभोः।वज्रादपिकठो
राणिमृदूनिकुसुमादपि॥लोकोत्तराणांचेतांसि
कोनुविज्ञातुमर्हति॥१॥आत्रे।विसृष्टश्चवामदेवा
नुमन्त्रितोमेध्योऽश्वःउपकल्पिताश्चयथाशास्त्रंत
स्यरक्षितारःतेषामधिष्ठातालक्ष्मणात्मजश्चन्द्रकेतुर
नाप्तदिव्यास्त्रसम्प्रदायश्चसाधनान्वितोऽनुप्रहितः
।वास॥सस्नेहकौतुकास्रं॥कुमारलक्ष्मणस्यापिपुत्रः
हन्तमातर्जीवामिजीवामि।आत्रे।अत्रान्तरेब्राह्म
णेनमृतंपुत्रमारोप्यराजद्वारिसोरस्ताडनमब्रह्मण्य
मुद्घोषितंततोनराजापचारमन्तरेणप्रजानामका
लमृत्युश्चरतीत्यात्मदोषंनिरूपयतिकरुणामये
रामभद्रेसहसैवाशरीरिणीवागुदचरत्।शम्बूको
नामवृषलःपृथिव्यांतप्यतेतपः।शीर्षच्छेद्यःसते

रामस्तंहत्वाजीवमछिन्नं।शूद्रस्तुपश्चात्सैवाकृष्टकृप
णपाणिःपुष्पकंविमानमारुह्यसर्वादिशोविचिन्वन्
त्रस्ततापसान्वेषणायजगत्पतिश्चरितुमारब्धवान्।
वासन्ती।शम्बूकोनामधूमपोऽस्मिन्नेवजनस्थाने
तपश्चरतीतितदपिनामरामभद्रःपुनरपीदंवनमलं
कुर्यात्।आत्रेयी।भद्रेगम्यतेऽधुना।वासन्ती।आर्येआ
त्रेयिएवमस्तुकठोरीभूतस्तुदिवसः।तथाहिकण्डू
लद्विपगण्डपिण्डकषणोत्कम्पेनसम्पातिभिर्घर्म
स्रंसितबन्धनैःस्वकुसुमैरर्चन्तिगोदावरीं॥छायाप
स्किरमाणविष्किरमुखव्याकृष्टकीटत्वचःकूजत्का
न्तकपोतकुक्कुटकुलाःकूलेकुलायद्रुमाः॥१॥इति
निष्क्रान्ते॥विष्कम्भकः॥ततःप्रविशतिसदयोद्यत
खड्गोरामभद्रः॥हेहस्तदक्षिणमृतस्यशिशोर्द्विजस्य
जीवातवेविसृजशूद्रमुनौकृपाणं॥रामस्यगात्रम
सिदुर्वहगर्भखिन्नसीताप्रवासनपटोःकरुणाकुत
स्ते॥२॥कथमपिकृतंप्रहृत्य॥कृतंरामसदृशंक
र्म।अपिजीवेत्सब्राह्मणपुत्रः॥प्रविश्य॥दिव्यपुरु
षः।जयतुजयतुदेवः।दत्ताभयेत्वयियमादपिद
ण्डधारेसञ्जीवितःशिशुरयंममचेयमृद्धिः॥शम्बू
कःशूद्रमुनिःशिरसाचरणौनतस्तेसत्सङ्गजानिनिधना

न्यपितारयन्ति॥८॥रामः।इयमपिप्रियंनः तदनुभूय(
नामुग्रतपसःफलं॥यत्रानन्दाश्चमोदाश्चयत्रपुण्या
श्चसम्पदः।वैराजानामतेलोकास्तैजसाःसन्तुतेशि
वाः॥९॥शम्बूकः।युष्मत्प्रसादनोपायएषमहिमा(
किमत्रतपसःफलंअथवामहदुपकृतंतपसा।अ
न्वेष्टव्योयदसिभुवनेलोकनाथैःशरण्यो मामन्वि(
ष्यन्निहवृषलकंयोजनानांशतानि॥क्रान्त्वा प्रा
प्तःसइहतपसांसम्प्रसादोऽन्यथाचेत्क्वायोध्यायाः
पुनरुपगमोदण्डकायांवनेवः॥रामः।किन्नामद(
ण्डकेयं॥सर्वतोऽवलोक्य।आःकथं॥स्निग्धश्यामाः
माःक्वचिदपरतोभीषणाभोगरूक्षाःस्थानेस्थाने(
मुखरककुभोझाङ्कृतैर्निर्झराणां॥एतेतीर्थाश्रम
गिरिसरिद्गर्तकान्तारमिश्राःसंदृश्यन्तेपरिचितभु(
वोदण्डकारण्यभागाः॥१०॥दण्डकैवेयमत्रकिलनि
वसतादेवेन।चतुर्दशसहस्राणिचतुर्दशचराक्षस
ः॥त्रयश्चदूषणखरत्रिमूर्धानोनिपातिताः॥११॥येन
सिद्धेत्रैजनस्थानेमादृशानामपिभीरुजनपदाना
मकुतोभयःसञ्चारोजातः।रामः।नकेवलंदण्डके
यंकिन्तुजनस्थानमपि।शम्बूकः।बाढम्।एतानिखलु(
सर्वभूतलोमहर्षणान्युन्मत्तचण्डश्वापदकुलसङ्कु

नगिरिगहनगिजनरम्यानम्यन्तानिदीर्घारण्यानि
द्रविणं विमलमित्रनिलो लघ्याहि । नि कूलनिभिता: ।
कन्नितुकोविदपिशोल्लुडक्तलकना: श्लोक्ष्यापुनगामी
नवोरस्तुनगम्भालनदीमालनबः ॥ सीमान: मस्रोद
रेखुन्निलरलक्लन्गाम्सरीमालपंतरम्याद्रि: अलिस्कं
धैरवनवार्लोक्तनबः वीयते ॥ १ ॥ शमः । पश्यामि वजा
नव्यानां हृनसूर्लेदरालयं ॥ भ्रलदमिव हन्तालान
हूलिनकुम्भानिवा ॥ २ ॥ लर्घतो ज्वलो वय ॥ अभिमारामा
हिलवीलावेदैस्याहीता प्लतानिता नि नाम कान्ता ।
दाशिाकिसल: पदंलव्याक्रस्य ॥ सारं ॥ त्वयासह
विनदन्नामिवने कुसुमयुगम्बिक्षु: ॥ इति वारमत्ता बा ।
लोलोहलरव्या: ललताहस: ॥ ३ ॥ न किञ्चिदपि क्रुद्धी
ग: सौरोड़ै: रवान्पोहति ॥ नलस्य किमपि द्रव्यपो
हित्यस्य भिवोगनः ॥ रत्नाद्रन्दलवैभिर्ङ्शसदैः ॥ अ
क्षितानिमदलन्मयूरकण्ठकोमलछविभिरवकी
र्णानि पर्णैर्विरलानि विरलनीलवहलछायानरूण
नलखण्डमण्डितलान्यसंख्यानाविनिधमृगयूथानि ।
पश्यतु महाद्रुमाण: अन्नानामनीराणिमध्यमारण्य
कानि । इह मगदुकुन्ताकानलवानीरवीरुतसब
नुरनिशातस्यच्छतोयावदातानि । फलभरपरिणा

मश्यामजम्बूनिकुञ्जस्खलनमुखरभूरिस्रोतसोनिर्झ
रिण्यः॥१॥दधतिकुहरभाजामत्रभल्लूकयूनामनुरसि
तगुरूणिस्त्यानमम्बूकृतानि॥शिशिरकटुकषायः
स्त्यायतेशल्लकीनामिभदलितविकीर्णग्रन्थिनिस्य
न्दगन्धः॥२॥रामः॥भवाप्यसम्भं॥शिवास्तेपन्था॥
नोदेवयानंप्रतिपद्यस्वपुण्येभ्योलोकेभ्यः॥शम्बूकः॥या
वत्पुराणब्रह्मवादिनमगस्त्यमृषिमभिवाद्यशाश्व
तंपदमनुप्रविशामि॥इतिनिष्क्रान्तः॥रामः॥एतत
देवहिवनंपुनरद्यदृष्टंयस्मिन्नभूमचिरमेवपुरावस
न्तः॥आरण्यकाश्चगृहिणश्चरताःस्वधर्मेसांसा
रिकेषुचसुखेषुवयंरसज्ञाः॥४॥अपिच॥एतेतएव
गिरयोविरुवन्मयूरास्तान्येवमत्तहरिणानिवनस्थ
लानि॥आमञ्जुवञ्जुललतानिचतान्यमूनिनीर
न्ध्रनीलनिचुलानिसरित्तटानि॥१॥मेघमालेवयश्चा
यमारादपिविभाव्यते॥गिरिःप्रस्रवणःसोऽयंयत्र
गोदावरीनदी॥२॥अस्यैवासीन्महतिशिखरेगृध्र
राजस्यवासस्तस्याधस्ताद्वयमपिरतास्तेषुपर्णोटजे
षु॥गोदावर्य्याःपयसिविततश्यामलानोकहश्री
रन्तःकूजन्मुखरशकुनोयत्ररम्योवनान्तः॥३॥
॥तदत्रैवसापञ्चवटीयत्रचिरनिवासेनविविधं

विस्लम्भातिप्रसङ्गात् इतः प्रदेशाः प्रियायाः प्रिय
मसीं च वासन्तीं नाम वनदेवतां प्रतिवसन्ति । तत् कि
मिदमापतितमद्य रामस्य ॥ सम्प्रति हि ॥ चिरोद्वेगार
म्भी प्रसृत इव तीव्रो विषरसः कुतश्चित्संवेगात्प्रचलि
त इव शल्यस्य शकलः ॥ व्रणो रूढग्रन्थिः स्फुटित
इव हृन्मर्मणि पुनर्घनीभूतः शोको विकलयति
मां मूर्छयति च ॥ ४ ॥ तथापि तान् पूर्वसुहृदो भूमि
भागान् पश्यामि ॥ निरूप्य ॥ अहो अनवस्थितो भू
मिसन्निवेशः ॥ पुरा यत्र स्रोतः पुलिनमधुना तत्र स
रितां विपर्यासं यातो घनविरलभावः क्षितिरुहां ॥
बहोर्दृष्टं कालादपरमिव मन्ये वनमिदं निवेशः शै
लानां तदिदमिति बुद्धिं द्रढयति ॥ ५ ॥ हन्त परिहर
न्तमपि मामितः पञ्चवटीप्रदेशो बलादाकर्षतीव
॥ सकरुणं ॥ अस्यामेव दिवसास्तया सह मयातीताः
यथा स्वे गृहे तत्तत्कथाभिर्वसन्तं दीर्घं निरा
स्थायते ॥ एकः सम्प्रति नाशितप्रियतमस्तामद्य
रामः कथं पापः पञ्चवटीं विलोकयतु वा गच्छत्वसं
भाव्य नो ॥ ६ ॥ प्रविश्य शम्बूकः ॥ जयति देवः । देव भग
वानगस्त्यो मत्तः श्रुतसन्निधानस्त्वामाह । परिक
ल्पितविमानावतरणमङ्गला प्रतीक्षते वत्सला लो

पाप्मानंमेचागस्त्यायतनात्तदेहिसम्भावयास्मान्॥
अथप्रजविनापुष्पकेणस्वदेशमुपगम्याश्वमेधाय
सज्जोभविष्यसीति।रामः।यथाज्ञापयतिभगवान्।
शम्बूकः।इतस्तर्हिदेवःप्रवर्तयतुपुष्पकं।रामः।भगव
न्नितःपञ्चवटीगुरुजनोपरोधात्क्षणमप्यनतिक्र
मणीयास्य।शम्बूकः।देवपश्यपश्य।कूजत्कुञ्जकुटीर
कौशिकघटाघुत्कारवत्कीचकस्तम्बाडम्बरमूकमौ
कुलिकुलःक्रौञ्चावतोऽयंगिरिः।एतस्मिन्प्रचला
किनांप्रचलतामुद्वेजिताःकूजितैरुद्वेल्लन्तिपुरा
णरोहिणतरुस्कन्धेषुकुम्भीनसाः॥१॥अपिच।ए
तेतेकुहरेषुगद्गदनदद्गोदावरीवारयोमेघालम्बि
तमौलिनीलशिखराःक्षोणीभृतोदक्षिणाः॥अ
न्योन्यप्रतिघातसङ्कुलचलत्कल्लोलकोलाहलैरु
त्तालास्तइमेगभीरपयसःपुण्याःसरित्सङ्गमाः॥१॥
॥इतिनिष्क्रान्ताःसर्वे॥द्वितीयोऽङ्कः॥ॐ॥ॐ॥ॐ॥

॥अथ तृतीयोऽङ्कः॥

॥ततः प्रविशति नदीद्वयं तमसा मुरला च ॥ तमसा ।
सखि मुरले किमसि संभ्रान्तेव मुरला। भगवति त
मसे प्रेषितास्मि भगवतोऽगस्त्यस्य पत्न्या लोपामुद्र
या सरिद्वरां गोदावरीमभिधातुं जानास्येव यथा वधू
त्यागात्प्रभृति ॥ अनिर्भिन्नगभीरत्वादन्तर्गूढघन
व्यथः ॥ पुटपाकप्रतीकाशो रामस्य करुणो रसः ॥१॥
तेन च तथाविधेष्टजनकष्टविनिपातजन्मना प्रक
र्षगतेन दीर्घशोकसंतापेन संप्रत्यतितरां परिक्षी
णो रामभद्रः तमवलोक्य कम्पितमिव मे हृदयं अ
धुना च प्रतिनिवर्तमानेन रामभद्रेण नियतमेव ।
पञ्चवटीवने वधूसहनिवासविस्रम्भसाक्षिणः
प्रदेशा द्रष्टव्याः तेषु च निसर्गधीरस्याप्येवंविधाया
मवस्थायामतिगम्भीराभोगशोकक्षोभसंवेगात्
पदे पदे महान्ति प्रमादस्थानानि शङ्कनीयानि त
द्भगवति गोदावरि तत्र त्वया सावधानया ।
भवितव्यं। वीचीवातैः शीकरक्षोदशीतैराकर्ष
द्भिः पद्मकिञ्जल्कगन्धान्॥ मोहे मोहे रामभद्रस्य ।
जीवं स्वैरं स्वैरं प्रेरितैस्तर्पयेति॥ तमसा। उचितमेवदा

दस्तिएवंस्नेहस्यसञ्जीवनोपायस्तुमौलिकएवरा
मभद्रस्यात्रसन्निहितः।मुर।कथमिव।तम।श्रूय
तांपुराकिलवाल्मीकितपोवनोपकण्ठात्परि
त्यज्यगतेलक्ष्मणेसीतादेवीप्राप्तप्रसववेदनात्मा
नमतिदुःखसंवेगाद्गङ्गाप्रवाहेनिक्षिप्तवती।तदैव
तत्रदारकद्वयंप्रसूताभगवतीभ्यांपृथ्वीभागीर
थीभ्यामभ्युपपन्नारसातलञ्चनीता।स्तन्यत्यागा
त्परेणचसुतद्वयंतस्याःप्राचेतसस्यमहर्षेर्गङ्गा
देवीस्वयमर्पितवती।मुर।ईदृशानांविपाकोऽपि
जायतेपावनाद्भुतः।यत्रोपकरणीभावमायात्ये
वंविधोजनः॥१॥तम।इदानीन्तुशम्बूकवधवृत्ता
न्तेनानेनसम्भावितजनस्थानगमनंरामभद्रंसर
यूमुखादुपश्रुत्यभागीरथीयदेवभगवत्यालोपा
मुद्रयास्नेहादाशङ्कितंतदेवाशङ्क्यसीतासमेता
केनचिदेवगृहाचारव्यपदेशेनगोदावरींविलोक
यितुमागता।मुर।सुविचिन्तितंभगवत्याराजधा
नीस्थितस्यखलुतैस्तैर्जगतामभ्युदयिकैःकार्यै
र्व्यापृतस्यरामभद्रस्यनियताश्चित्तविक्षेपाः।अस्य
पुनरस्यशोकमात्रद्वितीयस्यपञ्चवटीप्रवे
शोमहाननर्थइतितत्कथमिदानींसीतादेव्यारामभ

मादः॥ततःप्रविशतिपुष्पावचयव्यग्रहस्तासकरु
णौत्सुक्यमाकर्णयन्तीसीता।सीता।अम्हहेजाणामि
पिअसहीमेवासन्तीवाहरदि(१)नेपथ्ये॥सीतादे
व्याःस्वकरकलितैःशल्लकीपल्लवाग्रैरग्रेलोलःक
रिकरिकरभकोयःपुरापोषितोऽभूत्॥सीता।किं
तस्स॥पुनर्नेपथ्ये॥वध्वासार्द्धंपयसिविहरन्सोऽय
मन्येनदेर्पाद्धामेनद्विरदपतिनासन्निपत्याभियुक्तः॥
॥सीता॥ससंभ्रमंकतिचित्पदानिदधती॥अज्ज
उत्तपरित्ताहिपरित्ताहिममतंपुत्तअंदिविचिन्त्स।हद्धी
हद्धीताइंजेव्विरपरिचिदाइंअक्खराइंपञ्चवटीदंस
णेणमंमन्दभाइणीअणुबन्धन्तिहाअज्जउत्त॥इति
मूर्च्छति॥(२)प्रविश्यतमसा॥वत्सेसमाश्वसिहि।
समाश्वसिहि।नेपथ्ये।अयिविमानराजअत्रैवस्थी
यतां।सीता।ससाध्वसोत्कम्पोल्लासं॥अम्महे।

---

(१) आश्चर्य्यंजानामिप्रियसखीमेवासन्तीव्या
हरति।(२) आर्य्यपुत्रपरित्रायस्व परित्रायस्व
ममतंपुत्रकंविचिन्त्य।हाधिक्हाधिक्तान्ये
वचिरपरिचितान्यक्षराणिपञ्चवटीदर्शनेन।
मांमन्दभागिनीमनुबध्नन्तिहाआर्य्यपुत्र। ।

[illegible] विपजगायतिं

[illegible] जन:।।२।।सीना

[illegible] २ (१) समं [illegible]

[illegible] गमनड:।।सीना

[illegible] विपद्मागरं [illegible]

[illegible] गमः

[illegible] पत्नवानं निधी

[illegible] ।मानसजीवितमन.

[illegible] नुडरिमसिक:।।१

[illegible] परिय:प्र।

[illegible] नाति।२

[illegible] गतेक्

[illegible] नुवत्सत

[illegible] जीवपजी

[illegible] जगणति।।२

मडुघलेणआआरेणअअंसोम्मगम्भीरगुभावम
तपव्वभिआणिओअज्जउत्तोज्जेवतामंधारेहि(१)
इतिसममामा[illegible]मूर्छतिनम।धारयन्ती।व
त्ससमाश्वसिहिसमाश्वसिहि।नेपथ्ये।अनेनपञ्च
वटीदर्शनेन।अन्तलीनस्यदुःखाग्नेरुद्घोहाममंज्व
लितः।।वस्लीहवधूमस्यमोहःमागाहणतिमं।
एतनम।।स्वगतं।।इदंनसारोद्धूलंगुरुजनेनापिासी।(
ता।।समाश्वस्य।।हाकथंएदं।पुनर्नेपथ्ये।।हादेविद
एडकारण्यवासप्रियसखिहादेवि विदेहराजपुत्रि
।।इतिमूर्छति।।सीता।हद्वीहद्वीमंमन्दभाइणिं
उद्दिसिअअमालन्तणेत्तणीलुप्पलोमुच्छिदोज्जे
वहा।हाकधंधरणीवट्टेणिरूस्सासणीसहंविप
ल्हत्थो।अअवदिनमसेपरित्ताअहिपरित्ताअहि(
जीवावेहिजीवावेहिअज्जउत्तं।।इतिपादयोःपत
ति।।(२)

राजधर्मःखलुसराजा।(१)हाकथंसभातवन्दमण्ड(
लापाण्डुरपरिक्षामदुर्बलेनाकारेणाय्यंसोम्यगम्भी
रानुभावमानमत्वभिज्ञातव्यार्थपुत्रएवतस्मात्मांधा
रय(२)हाधिक्हाधिक्मांमन्दभागिनीमुद्दिश्यआमी
लन्नेत्रनीलोत्पलोमूर्च्छितएव।हाहाकथंधरणीपृष्ठे

जलभरिदमेहत्थणिदगम्भीरमंसलो कुदो णु एस
भारदीणिग्घोसो भरन्तकण्णविवरं मं पि मन्दभाइ
णीं झत्ति ऊसुआवेदि (१) नम्र॥ अम्महे हस्से॥ किमव्य
क्तेऽपि निनदे कुतः स्नेहमीतिरीदृशी॥ स्तनयित्नोर्म
यूरीव चकितोत्कण्ठिता स्थिता॥१॥ सीता। भअ
वदि किं भणासि अपरिप्फुटत्ति मए उण सरसञ्जो
एण पच्चभिञ्जाणिदं अज्जउत्तो ज्जेव वाहरदि (२)
नम्र॥ श्रूयते तपस्यतः शूद्रस्य दण्डधारणार्थमैक्ष्वा
को राजा जनस्थानमागत इति। सीता। दिट्ठिआ अ
परिहीणरायधम्मो क्खु सो राआ (३) नेपथ्ये॥
यत्र द्रुमा अपि मृगा अपि बन्धवो मे यानि प्रियास
हचरश्चिरमध्यवात्सं॥ एतानि तानि बहुनिर्झरक
न्दराणि गोदावरीपरिसरस्य गिरेस्तटानि॥२॥ सी
ता। हा कथं प्रभातचन्द्रमण्डलापाण्डुरपरि क्खा

(१) जलभृन्मेघस्तनितगम्भीरमांसलः कुतो नु एष
भारतीनिर्घोषो भ्रियमाणकर्णविवरां मामपि मन्द
भाग्यां झटित्युत्सुकयति। (२) भगवति किं भण।
सि अपरिस्फुटमिति मया पुनः स्वरसंयोगेन प्रत्यभि
ज्ञातं आर्यपुत्र एव व्याहरति। (३) दिष्ट्या अपरिहीन

पपन्नोऽस्मि।सीता।हद्धीहद्धीकिन्तिमं अज्जउत्तोमणि
स्सदि(१)रामः।नवतुपश्यामि।सीता।नक्खु वदित।
मभेम्मोसरह्मजइदावमंपेक्खिस्सदित्तदोअण्णभणु
ण्णादसंणिधाणेणाअहिअंपिममहाराआकुप्पि।
स्सदि(२)राम।अयिवत्सेभागीरथीवरप्रसादादनदे
वतानामप्यसंहरणासंहरामि।सीता।ओंअस्थिएदं
(३)राम॥प्रियेजानकिननुप्रियेजानकि।सीता॥स।
मन्युगद्गदं॥अज्जउत्तअसरिसंखुएदंइमस्स वुत्तन्त
स्स॥सास्रं॥अहवाकिंनिवज्जमइंजम्मन्तरेसुपिपुणो
असम्भाविददुल्लहदंसणं मंजेव्वमन्दभाइणीमुद्दिसि
अवच्छलस्सएवंवादिणोअज्जउत्तस्सउअरिकथं।

मेइदानीवक्तरं।(१)किमितिमामार्य्यपुत्रोमार्गयिष्य।
ति(२)भगवतितमसेअपसरावःयदितावत्मांमेक्षिष्य।
तितोऽनन्यनुज्ञातसन्निधानेनाधिकमपिममहारा
जाकुपिष्यति(३)ओंअस्त्येतत्।(४)आर्य्यपुत्रअसदृ
शंखल्वेतदेतस्यवृत्तान्तस्य।अथवाकिमितिवज्रमयीम
जन्मान्तरेष्वपिपुनरसम्भावितदुर्लभदर्शनांमामेवमन्द
भागिनीमुद्दिश्यवत्सलस्यैवंवादिनआर्य्यपुत्रस्योपरिक
थंनिरनुक्रोशाभविष्यामिअहमेतस्यहृदयंजानामि

तस्मात्त्वमेवनमनुकल्याणि सञ्जीवय नगात्पाति॥वि
यस्पर्शोऽपि पाणिस्तवैव निरतो जनः॥१॥सीता॥जं भ
भोदी भणादि (५) ससंभ्रमं निष्क्र
न्ता॥ततः प्रविशति भूमौ निपतितः सास्रया सीतया
स्पृश्यमानः सानन्दोच्छ्वासो रामः॥सीता॥किं
चि समस्ससिदं विअ जाणे पुणो वि पज्जाअदं विअ जी
विदं तेलोक्कस्स (२) रामः॥हन्त भोः किमेतत्।
आश्च्योतनं नु हरिचन्दनपल्लवानां निष्पीडितेन्दुक
रकन्दलजो नु सेकः॥आतप्तजीवितमनःपरितर्पणो मे
सञ्जीवनौषधिरसो नु हृदि प्रसिक्तः॥१॥स्पर्शः पु
रा परिचितो नियतं स एव सञ्जीवनश्च मनसः परि
मोहनश्च॥संतापजां सपदि यः प्रतिहत्य मूर्छामा
नन्देन जडतां पुनरातनोति॥२॥सीता॥ससा॥अमो
लक्ष्यगुमस्स्य॥एत्तिकं ज्जेव्व दाणिं वकदुं (३)
रामः॥उपविश्य॥न खलु वत्सलया सीतादेव्याभ्यु

निरुच्छ्वासनिस्पन्दं विपर्यस्तः॥भगवति तमसे परि
त्रायस्व परित्रायस्व जीवय जीवयार्यपुत्रं (१) भअव
ग्गुनमवतु पध्यानगपत्नीलगाति (२) जाने पुनरपि पर
स्यागतमिव जीवितं त्रैलोक्यनाथस्य (३) एतावदेव

राम:।अथवाकुत:प्रियतमानूनंसङ्कल्पाभ्यास
पाटवोत्पादितएषरामभद्रस्यभ्रम:।नेपथ्ये।।प्रमा
द:प्रमाद:।।सीता देव्या:स्वकरकलितैरित्यर्द्धपठते
।राम:।।सकरुणौत्सुक्यं।।किंतस्य।।पुनर्नेपथ्ये।।व
ध्वासार्द्धमिवुत्तराध्वंपगते।सीता।कोदाणिंअहिउ
ज्जिस्सदि(१)राम:।क्वासौक्वासौऽरण्यायः प्रियाया:
पुत्रकंवधूद्वितीयमभिभवति।।इत्युत्तिष्ठति।।प्रवि
श्यसंभ्रान्ता वासन्ती।।कथंदेवोरघुनन्दन:।सीता।
कधंपिअसहीमेवासन्दी(२)वासन्तिका।जयति
जयतिदेव:।राम:।।निरूप्य।।कथन्देव्या:प्रियस
खीवासन्ती।वासंदिवलक्ष्यंतांलक्ष्यंतां।इ मौजटायु
गिरिशिखरस्यहस्तदक्षिणेनसीतातीर्थेनगोदावरी
मवतीर्य्यसम्भावयतुदेव्या:पुत्रकंदेव:।सीता।हाता
दजटाओसुण्णंतए विणाजणट्ठाणं(३)राम:।अहह
हृदयमर्म्मछिद:खल्वमीकथोद्घाता:।वासं।इतइ
तोदेव:।सीता।भअवदिसच्चकंज्जेववणदेवदा वि

लि
प्पितोऽपिवक्कमतोमेजन्मसाम:।(१) कइदानींअभि
योक्ष्यते(२)कथंप्रियसखीमेवासन्ती(३)हाताततजटाये
शून्यंतया विनाजनस्थानं(४)सत्यंवनदेवतापिमांपे

लिहयखंधो सा न विसंजहंत दस सहिन्ना यं जाना भिग्ग

हिणमो सिद्धू कम्म: ॥ सर्वेनो विलोक्य सनिर्वेदं ॥ दान

ग्विन्न। सी ता। अ ऋच हित ग सेत दारि ष्कारणपरित्या

गो विरदस्स य हिया एवं विधेया दं स्मणोए कीदिसो वि

अमे हिस्त्र स्वाए सुवन्नो निरा स्मरणा भिरा स्माणमि

तम। जाना मिवलोजाना मि। तद स्संतेरस्यादपि

करुणं विनिमिन्ना कियोगे दीर्घेऽस्मिन् कटिति घटनो

लम्बित मिव। अस्त नं सो जन्याद पितु करुणो गौट करु

णं कवी स्तं भेत्ता तव हृदयं अस्मिन् लगाइव ॥ राम

: ॥ देवि। प्रसादस्व पूर्वो भेस्वर्गो स्फोतार्द्रे शीतलः ॥ स्म

आये लाईमति सांप्रतं पुनः दासिन्ति ॥ सीता ॥

ग देक्तु हेस्सगा य दंसिद सिग्गो हसंसार स्माणं दसि

स्सं दिग्गो ... ना णाणो पच्चणणा

... कारणापडि सात्ता सिलिगो विदक्रमदो मे न ...

(१)

म मा पेम्म वृति भगवति तहसेन्तदा निष्कारणपरि

त्यागिनो ऽस्मै नम्ऐवं विधेन द्रष्टेन कीदृशा इव हृद

यानुबन्धः भति ज्ञाना मि ... हलेत्तुतेस्सगा यदंसि

न ये ह्मभाग: स्मानन्दनिष्पन्दिन: सुतामपास्मि

पुत्र स्मो ला पाये सामत्थेन निक्कारणपरित्यागस्सि ।

वाएत्तिकेत्तकालेनकीदिसाविअहोन्ति (१) तम।
याह्शोऽयंताह्शौतावपि। सीता। ईदिसीअहंमन्दभौ
एणाकेवलंणिरन्तरंअज्जउत्तविरहोपुत्तविरहोवि
(२) तम। नवितव्यतेयमीहशी। सीता। किंवामए।
पसूदाएजेणतादिसंपिममपुत्तकाणंईसिविरलके
ामलधवलदसणुज्जलकपोलंअणुवद्धमुद्धका
अलीविहसिदंणिवद्धकाकसिहण्डअंअमलमुह
पुण्डरीअजुअलंणपरिचुम्बिअंअज्जउत्तेण (३)
तम। अस्तुदेवताप्रसादात्। सीता। नअवदितम
सेएदिणाअवच्चसंभुमरणेणउस्ससिदपसुदस्यणी

(१) भगवतितमसेअयंतावदीहशास्तौपुनर्नजाना
मिकुशलवावेतावताकालेनकीहशाविवभवतः
(२) ईहशीअहंमन्दभागिनीयस्यानकेवलंनिरन्त
रमार्य्यपुत्रविरहः पुत्रविरहोऽपि। (३) किम्वाम(
यामसूतयायेनताहशामपिममपुत्रयोरीषद्विरल
कोमलधवलदशनोज्ज्वलकपोलमनुवद्धमुग्धकाक
लीविहसितंनिवद्धकाकशिखण्डकममलमुखपु
ण्डरीकयुगलंनपरिचुम्बितमार्य्यपुत्रेण। (४) भगव

मंगणपेक्खदि (४) नम। अयि वत्से सर्व्वदेवताभ्यः श
ह्येमाऽस्य्यै मन्दाकिनी देव्याः तत्किमा त्वरा कूकसे।। सीता
। तदो अणुसरह्स।। इति परिक्रामतः।। (५) रामः। भग
वति गोदावरि नमस्ते। वासं देवदेवमोदस्स विजये
ना वधू किती येन देव्याः पुत्रकेण। रामः। विजयतां।
आयुष्मन्। सीता। अत्त हेई दिसो ए संवुत्तो (६) रा
मः। भतादेवि दिस्सावर्ध्धसे। येनोऽभ्युदिपकिसलय
स्निग्धदन्तांकुरेण व्याकृष्टस्ते सुतनु लवलीपल्लवः क
र्णपूरात्।। सोऽयं पुत्रस्तव मदमुचां वारणानां विजेता
यत्कल्याणं वयसि तरुणो भाजनं तस्य जातः।। ६।। सी
ता। अविउत्तो दाणीं अअं दीहाऊ इमाए सोम्मदंस
णाए सम्मोडु (७) रामः। सखि वासन्ति पश्य पश्य
त्तानुवृत्तिचातुर्यमप्यनुशिक्षितं वत्सेन। लीलोत्ख
।तमृणालकाण्डकवलच्छेदेषु सम्पादिताः पुष्यत्पुष्क
रवासितस्य पयसो गण्डूषसंक्रान्तयः।। सेकः शीकरि
णा करेण विहितः कामं विरामे पुनर्यत्स्नेहादनरा
लनालनलिनीपत्रातपत्रं कृतं।। ७।। सीता। भअवदि
तमसे अअं दाव ईदिसो दे उणणाचा वाणा मिकुमल।

तो (८) ततोऽनुसरतः (८) आश्चर्यमीदृशमपसम्प्रन्तः (९)
अवित्तकरदानी गर्भदीर्धपुरनवा सोम्यदर्शनपायसंमकं

वाएत्तिकेनकालेनकीदिसाविअहोन्ति(१) तम।
माहओऽयंताहशोतावपि।सीता।ईदिसीअहंमन्दभ्भौ
एणाकेवलंणिरन्तरंअज्जउत्तविरहोपुत्तविरहोवि
(२) तम।नवितव्यतेयमीहशी।सीता।किंवामए।
पसूदाएजेणतादिसंपिममपुत्तकाणंईसिविरलके
।मलधवलदसणुज्जलकपोलंअणुवद्धमुद्धका
अलीविहसिदंणिवद्धकाकसिहण्डअंअमलमुह
पुण्डरीअजुअलंणपरिचुम्बिअंअज्जउत्तेण(३)
तम।भसुदेवताप्रसादात्।सीता।नअवदितम।
सेरदिशा भवञ्चसंमुमरणेणउस्सासिदपणुदस्यणी

(१) भगवतितमसेअयंतावदीहशस्तोपुनर्नभामा
मिकुशलवावेतावताकालेनकीहशाविवनवतः
(२) ईहशीअहंमन्दभागिनीयस्यानकेवलंनिरन्त
रमार्य्यपुत्रविरहः पुत्रविरहोऽपि।(३) किम्वाम(
माम सूतयायेनताहशमपिममपुत्रयोरीषद्विरल
कोमलधवलदशनोज्ज्वलकपोलमनुवद्धमुग्धकाक
लीविहसितंनिवद्धकाकशिखण्डकममलमुखपु
ण्डरीकयुगलंनपरिचुम्बितमार्य्यपुत्रेण।(४) भगव

तारुंण्ये पितृयोः सहितमाराणे खणमन्नं सारितमिसं
वृत्ता(५)तल।किमन्योन्यते।भसवः खलु मकर्षपर्यं
न्तः स्नेहस्य परमं चैतदन्योन्यसंश्लेषणं पित्रोः अन्त
:करणतत्त्वस्य दम्पत्योः स्नेहसंश्रयात्॥ आनन्दग्र
न्थिरेकोऽयमपत्यमिति बध्यते॥ १॥ वासंइतोऽपि
देवः पश्यतु। अनन्तरणमदनाण्डवोत्सवान्ते प्रथम
चिरोषितमुग्धलीलवर्हः॥ मणिमुकुटइवोच्छ्रितः
कदम्बे नदति स एष वधूसखः शिखण्डी॥ २॥ सीता॥
सकौतुकास्तं॥ रामो सो एसो सो (५) रामः॥ वत्समोद
स्व। सीता। एवं णेदं। रामः। अभिमुक्तपुटान्तर्गण
लानन्तवर्तुं प्रचलितचतुरभूताण्डवे मण्डपस्यां
करकिसलयतालैर्मुग्धया नर्त्यमानं सुतमिवमन
सात्वांवत्सलेन स्मरामि॥ ३॥ हन्त तिर्यञ्चोऽपि परि
चयमनुरुध्यन्ते। कतिपयकुसुमोद्गमः कदम्बः प्रि
यतमया परिवर्धितो यआसीत्। सीता॥ निरूप्य सा
स्त्रं॥ सुष्ठु पच्चभिज्ञाणिदं अज्जउत्तेण (५) रामः॥ स्म

तिनमभेणतेनापत्यसंस्मरणेण उत्सुमिन सुतम(
नीतयोश्च पितुः सन्निपानेन क्षणमात्रं संसारिण(
स्मिसा सूता (५) एयम: एयम: (५) सुप्पुमत्तमिश्रात्मा

रमिगिरिमयूरएषदेव्याःस्वजनइवात्रयतःप्रमोदमे
ति॥१॥वासं।अत्रतावदासनपरियहंकरोतुदेवः।एत
त देवकदलीवनमध्यवर्त्तिकान्तासखस्यशयनी
यशिलातलन्ते॥अत्रस्थितात्त्वणमदाहक्षणोयः
देव्याःसीतातत्तोहरिणकैर्नीविमुच्यतेस्म।१रामः।
इदंतावदशक्यमेवद्रष्टुम्इत्यन्यतोरुदन्नुपाविश
ति॥सीता।सहिवासंदिकिंतएकदंअज्जउत्तस्समम
चएदंदंसम्पत्तीएं।हद्धीहद्धीसोज्जेवचअज्जउत्तोतंज्जे
वपञ्चवटीवणंसाज्जेवपञ्चवटीसाज्जेववासन्दीतेज्जे
वविविहविस्सम्भसाक्खिणोगोदावरीकाणणुद्देसा
तेज्जेवजादणिव्विसेसामच्चपक्खिपादवासाज्जेवचा
हंमन्दभाइणीएदीसन्तंपिसव्वज्जेवएदंणवि
तिनाईदिसोजीवलोअस्सपरिवत्तो (१) वासं।सखे

...पुत्रेण।(१)सखिवासन्तिकिंत्वयाकृतंआर्य्यपुत्र
...निर्दयस्या।हाधिक्हाधिक्सएवार्य्यपुत्रःत
देवपञ्चवटीवनंसैववासन्तीतएवविविधविस्रम
साक्षिणोगोदावरीकाननोद्देशास्तएवजातनिर्विशे
षाःमृगपक्षिपादपाःसाचैवाहंममपुनर्मन्दभाग्याया
दृश्यमानमपिसर्वमेवैतन्नास्तीतितदीदृशोजीवलोक

खिसीति कथं न पश्यसि रामस्यावस्थां । कुवलयद
लस्निग्धैरङ्गैर्ददौ नयनोत्सवं सततमपि ते स्वेच्छाका
रूपो नवो नववपुः ॥ विकलकरणः पाण्डुः सोऽयं
शुचा परिदुर्बलः कथमपि स इत्युन्नेतव्यस्तथापि दृ
शोः प्रियः ॥१॥ सीता । पेक्खामि सहि पेक्खामि (१)
तम् । सखि पश्यन्ती प्रियं स्थाः । सीता । हा देव एण्णो म
ए विणा अहं पि एदेण विणेत्ति सिविणे वि केण सम्भा
विदं आसि ता मुहुत्तकं पि जम्मन्तरादो विअ लद्धस
दंसणा बाहसलिलन्तरेसु पेक्खामि दाव वच्छलं
अज्जउत्तं ॥ इति पश्यति ॥ (२) तमसा सस्नेहास्रं परि
ष्वज्य ॥ विलुलितमतिपूरैर्बाष्पमानन्दशोकप्रभव
मवसृजन्ती तृष्णयोत्तानदीर्घा ॥ स्नपयति हृदयेशं
स्नेहनिस्यन्दिनी ते धवलबहलमुग्धा दुग्धकुल्ये
व दृष्टिः ॥२॥ वासं । ददतु तरवः पुष्पैरर्घ्यं फलैश्च मधु
च्युतः स्फुटितकमलामोदप्रायाः प्रवान्तु वनानिलाः
कलमविरलं रज्यत्कण्ठाः क्वणन्तु शकुन्तयः पुनरि
दमयं देवो रामः स्वयं वनमागतः ॥३॥

(१) प्रेक्षे सखि प्रेक्षे । (२) हा देव एतेन मया विनाऽहम
प्येतेन विनेति स्वप्नेऽपि केन सम्भावितमासीत् तन्मु
हूर्तकमपि जन्मान्तरादिव लब्धदर्शनाद्बाष्प

राम:।।एहिससिवासन्तिनन्वित:स्थीमतां।वासं।।
उपविस्ससात्वं।।महाराजअपिकुशलंकुमारल१
क्ष्मणस्य।राम:।।अश्रुतिमभिनीय।।करकमलवि
तीर्णैरम्बुनीवारशष्पैस्तरुशकुनिकुरङ्गान्मैथि
लीयानपुष्यत्।भवतिममविकारस्तेषुदृष्टेषुकोऽ
पिद्रवइवहृदयस्यप्रस्तरोद्भेदयोग्य:।।१।।वासं।।
महाराजननुपृच्छामिअपिकुशलंकुमारलक्ष्म
णस्येति।राम:।।स्वगतं।।अयेमहाराजेतिनिष्प्रण
यमामन्त्रणपदंसौमित्रिमात्रेचबाष्पस्खलितान्त
र:कुशलानुप्रश्नस्तथामन्येविदितसीतावृत्तान्त
यमिति।।प्रकाशं।।आ:कुशलंकुमारस्येतिरोदि
ति।।वासं।अयिदेवकिमितिदारुणोदारुण:ख१
ल्वसि।सीता।सहिवासन्दिकिंतुमंविएवंवादिणी
पिआरुहोक्खुसव्वस्सअज्जउत्तोविसेसदोममपि
असहीए९वासं।त्वंजीवितंत्वमसिमेहृदयंद्वि१
तीयंत्वंकौमुदीनयनयोरमृतंत्वमङ्गे।।इत्यादि१

ससिलान्तरेषुमेत्तेतावह्वत्सलमार्य्यपुत्रं।९
ससिवासन्तिकिंत्वमसिएवंवादिनीप्रियार्ह:ख१
लुसर्वस्यार्य्यपुत्रोविशेषतोममप्रियसख्या: ॥

त्रिः। प्रियवार्त्तैरस्तु रम्यमुग्धां तामेव शान्तमथवा।
किमिहोत्तरेण॥१॥ इति मूर्छति॥ रामः। स्थानेऽस्व
नुसाक्य निवर्तिमेहि स्वसखि समाश्वसिहि सम
श्वसिहि। वासं॥ समाश्वस्य॥ तत्किमिदमकार्यम
नुष्ठितं देवेन॥ सीता। सहि वासन्दि विरम (१) रामः।
लोको न मृष्यतीति। वासं। तत्कस्य हेतोः। रामः। स
एव जानाति किमपि। तमसा। चिरादुपालम्भः। वासं।
अयि कठोर यशः किल ते प्रियं किमयशो ननु घोर
मतः परं॥ किमभवद्विपिने हरिणीदृशः कथय ना
थ कथं वत मन्यसे॥२॥ सीता। तुमं ज्जेव सहि वासन्
दि दारुणा कठोरा अ जा एवं पदीवेसि (२) तमसा। प्रण
य एवाभिव्याहरति शोकश्च॥ रामः। सखि किमत्र
मन्तव्यं॥ त्रस्तैकहायनकुरङ्गविलोलदृष्टेस्तस्याः
परिस्फुरितगर्भभरालसायाः॥ ज्योत्स्नामयीव मृ
दुमुग्धमृणालकल्पा क्रव्याद्भिरङ्गलतिका निय
तं विलुप्ता॥ सीता। अज्जउत्त धरामि एसा धरामि।
(३) रामः। हा प्रिये जानकि क्वासि। सीता। हद्धी ह

(१) सखि वासन्ति विरम। (२) त्वमेव सखि दारुणा क
ठोरा च या एवं प्रदीपयसि। (३) आर्यपुत्र धरामि एषास्मि।

दीअज्जउत्तो विप्पमुक्ककण्ठं रुण्णो (१) तम। व
त्से सांप्रतिकमेवैतत्कर्त्तव्यं। निर्भरदुःखितैर्दुःखवि
क्षेपणं नियतः॥ पूरोत्पीडे तडागस्य परीवाहः प्र
तिक्रिया॥ शोकक्षोभे च हृदयं प्रलापैरेव धार्य्यते।
१॥ विशेषतो रामभद्रस्य बहुप्रकारकष्टो जीव
लोकः॥ इदं विश्वं पाल्यं विधिवदभियुक्तेन मनसा
प्रियाशोको जीवं कुसुममिव घर्म्मः क्लमयति। स्व
यं कृत्वा त्यागं विलपनविनोदोऽप्यसुलभस्तदद्य
प्युच्छ्वासो भवति ननु लाभो हि रुदितं॥१॥ रामः।
कष्टं भोः कष्टं। दलति हृदयं गाढोद्वेगं द्विधा तु न
भिद्यते वहति विकलः कायो मोहं न मुञ्चति चेतनां
॥ ज्वलयति तनूमन्तर्दाहः करोति न भस्मसात्प्रह
रति विधिर्म्मर्म्मच्छेदी न कृन्तति जीवितं॥१॥ सीता।
एवमेदं। (२) रामः। हे भवन्तः पौरजानपदाः। न कि
ल भवतां स्थानं देव्या गृहेऽभिमतं ततस्तृणमिव
वने शून्ये त्यक्ता न चाप्यनुशोचिता। चिरपरिचिता
स्ते ते भावाः परिद्रवयन्ति मामिदमशरणैरद्याप्ये

(१) हा धिक् हा धिक् आर्य्यपुत्रोऽपि मत्कृत एवं
रुदितः। (२) एवं न्विदम्॥ ॥

न्नमसीदतसृद्यते॥ १॥ तमा। अतिगम्भीरमवयूढस्य
शोकसागरस्य॥ वास। देव अतिक्रान्ते धैर्यमवल
म्ब्यतां। रामः। सखि किमुच्यते धैर्यमिति। देव्या
शून्यस्य जगतो द्वादशः परिवत्सरः॥ प्रणष्टमिव ना
मापि न च रामो न जीवति॥ २॥ सीता। मोहिदम्हि ए
उत्तस्स एदाहिं वअणेहिं (१) तमा। एवं वत्से॥ नै(
प्रियतमा वाचः स्नेहार्द्राः शोकदारुणाः॥ एता
स्ता मधुनो धाराश्च्योतन्ति सविषास्त्वयि॥ रामः। अ
यि खलु वासन्ति मया॥ यथा तिरश्चीनमलातश(
ल्यं मर्मस्तु सविषश्च दंशः॥ तथैव तीव्रो हृ(
दि शोकशङ्कुर्मर्माणि कृन्तन्नपि किं न सोढः॥ ३
सीता। एवं म्हि मन्दभाइणी पुणो वि आआसआरि(
णी अज्जउत्तस्स (२) रामः। एवमतिनिरुद्धस्तम्भि
तान्तःकरणस्यापि मम संस्तवकृतप्रियदर्शना
द् हठादयमावेगः। लोलोल्लोलक्षुभितकरुणो
ज्जृम्भणस्तम्भनार्थं यो यो यत्नः कथमपि मयाधीय
ते तन्नमन्तः॥ भित्वा भित्वा प्रसरति बलात्कोऽपि

(१) ओ॰ मोहितास्मि आर्यपुत्रस्यैतैर्वचनैः। (२) एवमस्मि
मन्दभाग्या पुनः पुनरायासकारिण्यार्यपुत्रस्य।

चेतोविकारस्तोयस्येवाप्रतिहतरयः सेकतंसेतुमोघः
१॥सीता॥एदिणाअज्जउत्तस्सदुव्वारदारुणारम्भे
णदुःखसंक्खोहेणप्पफुरिदणिअदुःखंविअ(
आकंपिदंमेहिअअम्(१)वासं॥स्वगतं॥कष्टम(
प्यापश्नोदेवः तदन्यतः क्षिपामि तावत्॥प्रकाशं॥
चिरपरिचितानामिदानीं जनस्थानभागानामवलो
कनेनाभानमात्मानं यतु देवः॥रामः॥एवमस्तु॥इ
त्युत्थाय परिक्रामति॥सीता॥सन्दीवणाईज्जेव(
दुःखस्सपिअसहीविणादणोवाओत्तिमहे(२)दि(
वासं॥सकरुणं॥देवदेव॥अस्मिन्नेव लतागृहे(
त्वमनवस्तन्मार्गदत्तेक्षणः साहंसैः स्थिरकौतुका
चिरमभूद्गोदावरीरोधसि॥आयान्त्या परिदुर्मना
यितमिवत्वांवीक्ष्यबद्धस्तया कातर्यादरविन्दकु
ड्मलनिभो मुग्धः प्रणामाञ्जलिः॥सीता॥दारुणा
सिवासन्ति दारुणासि जा एदेहिं हिअअमम्मगूढ

(१) एतेनार्य्यपुत्रस्य दुर्वारदारुणारम्भेण दुःख
संक्षोभेण प्रस्फुरितनिजदुःखमिवाकम्पितं मे हृद
यं (२) सन्दीपनान्येव दुःखस्य प्रियसखीविनोद
नोपाय इति मन्यते। (३) दारुणासि वासन्ति दारु

सहस्सरिसेहिं पुणो पुणो मं मन्दभाइणीं अज्जउत्तं वि
ह्मावेसि (२) रामः। वाणिङ्जानकि इतस्ततो हस्तस
इव नचानुकम्पसे॥ हाहा देवि स्फुटति हृदयं ध्वंस
ते देहबन्धः शून्यं मन्ये जगदविरतज्वालमन्तर्ज्व
लामि॥ सीदन्नन्धे तमसि विधुरो मज्जतीवान्तरात्मा
विष्वङ्मोहः स्थगयति कथं मन्दभाग्यः करोमि।
॥ इति मूर्च्छति॥ सीता। हद्धी हद्धी पुणो विप्पमूढो।
अज्जउत्तो (४) वासं। देव समास्ससिहि समास्ससिहि
। सीता। हा अज्जउत्त तुमं मं मन्दभाइणीं उद्दिसिअ सअ
लजीअलोअमङ्गलाधारस्स देजम्मलाहस्स वारं
वारं संसइदजीविददारुणो दसापरिणामो त्ति हा
हम्हि (५) इति मूर्च्छति॥ तम। वत्से समास्ससिहि।
समास्ससिहि। पुनस्ते पाणिस्पर्श एव संजीव
नोपायो रामभद्रस्य। वासं। कथमद्यापि नोच्छ्वसि
ति। हा प्रियसखि सीते क्वासि सम्भावयात्मनो जीवि
याः प्रियास्ते हृदयमर्मगूढशल्पसहचोः पुनः पुन
र्मां मन्दभाग्यां आर्यपुत्रमपिङ्लोमि। (९) हा धिक्
हा धिक् पुनरपि प्रमूढ आर्यपुत्रः। (७) हा आर्यपुत्र
मां मन्दभाग्यामुद्दिश्य सकलजीवलोकमङ्गलाधार
स्यते जन्मलाभस्य वारंवारं संशयितजीवितदारुणो

रं।सीताससंभ्रममुपसृत्यहृदिललाटेचस्पृशति।
वासं।दिष्ट्याप्रत्यापन्नचेतनोरामभद्रः।रामः।आ।
लिम्पन्नमृतमयैरिवप्रलेपैरन्तर्बहिरपिवाश।
रीरधातून्।संस्पर्शःपुनरपिजीवयन्नकस्मादान
न्दादपरविधंतनोतिमोहं।।१।।आनन्दनिमीलि।
तारुएवसखिवासन्तिदिष्ट्यावर्द्धसे।वासं।देव
कथमिव।रामः।सखिकिमन्यत्पुनःप्राप्ताजान
की।वासं।अयिदेवरामभद्रक्कसा।रामः।स्पर्शसु
खमनुभूय।पश्यनत्वियंपुरतएव।वासं।अयिदे
वकिमितिमर्मच्छेदारुणैरतिप्रलापैःप्रियसा।
खीदुःखदग्धामपिमांपुनर्मन्दभागिनींदहसि।।
सीता।ओसक्किदुमिच्छामिएंसोउणचिरस आ
वसोमसीअलेणअज्जउत्तफंसेणदीहदारुणं।
विप्पसल्लावंकरन्तेणवज्जलेवोवणिवद्धोविप्प
सिप्पन्तणीसहविपह्लत्थवेअणमीलोअवसोवि

दज्जापरिणामइतिहाहतास्मि।(१)अपस र्तुमि।
च्छामिएषपुनश्चिरसक्तावसौम्यशीतलेनार्यपुत्र
स्पर्शेनदीर्घदारुणमिवसन्तापंकुर्वताव ज्रले १
पोपनिबद्धइवसज्जमाननिःसहविपर्ध्य स्तवेप

ऽमेहस्तो (१) रामः॥ सखि कुतः प्रलापाः॥ गृहीतो
यः पूर्वं परिणयविधौ कङ्कणधरश्चिरं स्वैश्चाम्यैः
रमृतशि शिरैर्यः परिचितः॥ सीता॥ अभवत
सोऽन्नेष्ठ दाणिं सितुमं (१) रामः॥ स एवायं तस्यास्त
दितरकरौपम्यसुभगो मया लब्धः पाणिर्ललित
लवलीकन्दलनिभः॥ ४॥ इति गृह्णाति॥ सीता॥ ह
द्धी हद्धी अज्जउत्तफंसमोहिदा पमादो क्खु संवु
त्तो (२) रामः॥ सखि वासन्ति आनन्दनिमीलिते
न्द्रियः साध्वसेन परवानस्मि तत्त्वं तावदेनामवधा
रय॥ वासंती॥ कष्टमुन्माद एव॥ सीता ससंभ्रममा
त्मानमपसर्पति॥ रामः॥ हा धिक् प्रमादः॥ हा धिक्
प्रमादः॥ करपल्लवः स तस्याः सहसैव जडो जड
ः परिभ्रष्टः॥ परिकम्पिनः प्रकम्पी करान्मम स्विद्य
तः स्विद्यन्॥ ५॥ सीता॥ हद्धी हद्धी अज्ज वि अणव
त्थिदसिसिरमूढसुमणलट्ठअणो णं पज्जवत्थावे
दि अप्पाणअं (३)

नमीलोऽन्त्ययाऽस्त्रमेहस्तः। (१) आर्यपुत्र स एवेदानी
मसित्वं। (२) हा धिक्। हा धिक्। आर्यपुत्रस्पर्शमोहिता
याः प्रमादः खलु संवृत्तः। (३) अद्यापि अनवस्थि
तभ्रमितमहधूर्णमाननयनो न पर्यवस्थापयति आ

तम॥सस्नेहं निर्वर्ण्य॥सखेदरोमाञ्चितकम्पि
ताङ्गी आमा प्रियस्पर्शवशेन वत्सा॥मरुन्नवा(
म्भः प्रविधूतसिक्ताकदम्बयष्टिः स्फुटकोरकेव।
सीता।अम्महे अवसेणएदेण अत्ताणएणाल(
ज्जाविदह्मि अअवदीएतमसाए किंत्ति किलएसा
मण्णिस्सदि एसो परिच्चाओ एसो अहिसंगोत्ति(१)
राम:॥सर्वतोऽवलोक्य॥कथं नास्त्येव नन्वकरु(
णेवैदेहि।सीता।सच्चं अकरुणह्मि जा एवंविधं तु
मं पेक्खन्ती धरामि जेव जीअं(२)राम:॥क्वासि प्र
सीद देवि न मामेवंविधं परित्यक्तुमर्हसि।सीता।
अइ अज्जउत्त विपरीतं विअ(३) वासं॥देवमस
१ एमसीद॥खेनैव लोकोत्तरेण धैर्येण संस्तम्भ
यामि मूर्च्छिंगत विप्रलम्भमात्मानं।कुतोऽत्र प्रि(
यसखी मे।सीमा॥राम:॥व्यक्तं नास्ति कथमन्य(

मानं।(१)विस्मये अववशेनैतेनात्मनालज्जापि
तास्मि भगवत्यास्तमसायाः किमिति किलैषा मं(
स्यते एष परित्यागः एषोऽभिषङ्ग इति(२)सत्यम
करुणास्मि या एवंविधं त्वां प्रेक्षमाणा धराम्येव जी
वं(३)आर्यपुत्र विपरीतमिव।

याचामन्यपितांनपश्येतत्कापि खलुस्वमएषस्मात्
नवास्मिप्रसुप्तः कुतोवारामस्यनिद्रासर्वथासएव
वैषभगवाननेकवारपरिकल्पितनिर्मितोविप्र
लम्भंपुनःपुनरनुबध्नाति। सीता। मएज्जेवदारुण
एविप्पलम्भोअज्जउत्तो (१) वासंदेवपश्यपश्य॥
पौलस्त्यस्यजटायुषाविघटितःकार्ष्णायसोऽयं
रथःपश्यैतेपुरतःपिशाचवदनाःकङ्कालशेषाः
खराः॥ खड्गच्छिन्नजटायुपक्षतिरितःसीतांज्वल
न्तींवहन्नन्तर्व्याकुलविद्युदम्बुदइवद्यामभ्युद
स्थादरिः॥४॥ सीता। सभयं॥ अज्जउत्ततादोवा
वादीअदिअहंवअवहरिआमिपरित्ताहिपरित्ता
हि (२) रामः॥ सवेगमुत्थाय॥ आः पापतातप्राण
सीतापहारिन्क्वयासिवासं। अपिदेवरास्तसकल
मलयधूमकेतोअद्यापितेमन्युविषयः। सीता। आ
ह्रोअम्हिआत्तिसंवुत्ता (३) रामः। अन्यथैवाय

---

(१) मय्येवदारुणविप्रलम्भआर्यपुत्रः। (२)
आर्यपुत्रतातोव्यापाद्यतेअहमप्यपह्रियेपरि
त्रायस्वपरित्रायस्व। (३) अहोउन्मत्तास्मिसं
वृत्ता॥ ॥ ५

मधुनाप्रलापोवर्त्तते॥वपायानांमावादविरतवि
नोस्म्यतिकरैर्विमर्द्दैर्वीराणांजगतिजनितात्यद्भुतर
सः॥वियोगोमुग्धाक्ष्याःसखलुरिपुघातावधिरभ
मूत्कष्टंतूष्णींसह्योनिरवधिरिदानीन्तुविरहः॥
४॥सीता॥णिरवधित्तिहाहदह्मिमन्दभाइणी (१)
इतिरोदिति॥रामः॥हाकष्टं॥व्यर्थयत्रकपीन्द्रस
ख्यमपिमेवीर्य्यंहरीणांवृथाप्रज्ञाजाम्बतोऽपिय॥
त्रनगतिःपुत्रस्यवायोरपि॥मार्गंयत्रनविश्वक
र्मतनयःकर्त्तुंनलोऽपिक्षमःसौमित्रेरपिपत्रि
णामविषयस्तत्रप्रियेक्वासिमे॥५॥सीता॥वकमप
म्मा विद्दसितंपुव्वविरहं (२) रामः॥सखिवासन्ति
निःसुहृदामिदानीदुःखायैवरामदर्शनंकियच्चि
रंसंरोदयिष्यतितदनुजानीहिमांगमनाय॥
सीता॥सोद्वेगमोहंतमसामवलम्ब्य॥भअवदि
तमसेगच्छदिज्जेवत्र्प्रज्जउत्तो (३) तमा॥वत्से
मान्यसिहिनित्वाचामप्यायुष्मतोःकुशलवयोर्व

(१) निरवधिरितिहाहतास्मिमन्दभागिनीति
(२) वक्रमानायितास्मितंपूर्व्वविरहं। (३) भग
वतितमसेगच्छस्यैवार्य्यपुत्रः॥ ॥

र्यवर्द्धनमङ्गलानिसम्पादयितुंनागीरथीपरान्ति
कमेवगच्छामः।सीता।भअवदिपसीदस्वणमेतं
पिदावडुत्तहंजणंपेक्खामि (१) रामः।अलिवेर
नीमध्यमेभायसहधर्मचारिणीमे।सीता।स्वगतं
।अज्ज उत्तका॥रामः।हिरण्मयीसीतायाः प्रतिकृ
तिः।सोच्छ्रासंसास्रं।अज्ज उत्तोदाणींसि तुमंअ
म्महेउकरवाणिदंशाणीमेपरिच्चागलज्जासल्लं।
अज्ज उत्तेण (२) रामः।तत्रापितावत्पादिमंबहु
विनोदयामि।सीताधण्णासाजाअज्जउत्तेणबहु
म.णीअदिजा अज्जउत्तंविणोदअन्ती आसानि
बन्धणंजादाजीअलोअस्स (३) तमासमितस्ले
हास्संपरिष्वज्य।अयिवत्सेएवमास्माक्स्तपस्वे।सी
ता।सलज्जमधोमुखीस्वगतं॥परिहसिदम्मि अ

(१) भगवतिप्रसीदक्षणमात्रमपितावत्पुत्रैर्जनं
नंप्रेक्षे (२) आर्यपुत्रइदानीमसि त्वं।उत्तवानमिद
नींमेपरित्यागलज्जाशल्यमार्यपुत्रेण। (३) धन
।सायार्यपुत्रेणबहुमन्यतेयात्वार्यपुत्रंविनो
दयन्ती आशानिबन्धनंजातजीवलोकस्य। ।
(४) परिहसितास्मिभगवत्यानमसया॥ ॥

दीह्लमसाए(४)वासं।महानयंव्यतिकरोऽस्माकं
प्रमादः॥गमनंप्रति॥पुनर्य्यथाकार्य्यहानिर्नभव
तितथाऽस्तां।सीता।पडिकूलादाणिंमेवासन्तीसं
वुत्ता(१)राम।वत्सेएहिगच्छावः।सीता॥सकष्टं॥
एवंकरेस(२)राम।कथंवागम्यतेयस्यास्तव॥प्र
सुतस्येवरथितेतष्णादीर्घस्यचत्तुषः॥मर्मच्छे
दपरैर्यस्यकर्य्यैनसमाप्यते॥१॥सीता।णमोणमो
ऽकिदपुण्णजणादंसणीआणंअज्जउत्तचरण
कमलाणं(३)॥इतिमूर्च्छति।राम।वत्सेसमाश्व
सिहिसमाश्वसिहि।सीता॥समाश्वस्य॥कियच्चिरं
वामेऽन्तरेणपुण्णिमाचन्दस्सदंसणं(४)राम॥अ
होसंविधानकं।एकोरसःकरुणएवनिमित्तभेदा २
भिन्नःपृथक्‌पृथगिवाश्रयतेविवर्त्तान्॥आव
र्तबुद्बुदतरङ्गमयान्विकारानम्भोयथासलिलमे
वतुतत्समग्रं॥२॥राम।अयिविमानराजइतइत

(१)प्रतिकूलेदानीमेवासन्तीसंवृत्ता।(२)एवंकु
र्वः।(३)नमोनमोऽकृतपुण्यजनादर्शनीययो
रार्य्यपुत्रचरणकमलयोः।(४)कियच्चिरंवामे
ऽन्तरेणपूर्णिमाचन्द्रस्यदर्शनं।

इतिसर्वे उत्तिष्ठन्ति॥ तमसावासन्त्योसीतास्त्रोप्ति

॥ अवनिरमरसिन्धुःसार्द्धमस्मद्विधाभिः सचकुल

पतिराद्यश्छन्दसोयःप्रयोक्ता॥ सचमुनिरनुयातार

न्धतीकोवशिष्ठस्त्वयिवितरतुभद्रंभूयसेमङ्गलाय

॥ ॥ इतिनिष्क्रान्ताःसर्वे छायानामतृतीयोऽङ्कः

॥ अथचतुर्थोऽङ्कः॥

ततःप्रविशतस्तापसौ॥ एकः। सौधातके दृश्यता

मद्यभूयिष्ठसंनिधापितातिथिजनस्यसमधिक

रमणीयताभगवतोवाल्मीकेराश्रमपदस्य

थाहि॥ नीवारौदनमण्डमुष्णमधुरं सद्यः प्रसूतप्रि

यापीतादप्यधिकंतपोवनमृगः पर्य्याप्तमाचामति।

गन्धेनस्फुरतामनागनुसृतोभक्तस्यसर्पिष्म

तःकर्कन्धूफलमिश्रशाकपचनामोदःपरिस्तीर्य

ते॥ १॥ सौधा। स्वागतंअणज्झाअकारणंसविसे

(१) स्वागतमनध्यायकारणं सविशेषभूतम प

जीर्णकूर्चानां॥ ॥ ॥

मनूदमज्जजो।मकुव्वाणं (१)।प्रथमः॥ विहस्य॥ अ
पूर्वः कोऽपि वक्रमानहेतुर्गुरुस्त्र सोधातके।सोधा॥ भो
भएडायण किंणामधेओ एसो दाणीमहन्तस्सस्थवि
रसस्ससधुरन्धरोअज्ज अदिधीओ आअदो (१) भा
एडायनः॥ धिक्प्रहसनं नन्वयमृष्यशृङ्गाश्रमादरु
न्धतीपुरस्कृतान्महाराजदशरथस्यदारानधि
ष्ठाय भगवान्वशिष्ठः प्राप्तस्तत्किमेवं प्रलपसि॥
सोधा॥ हुं वसिट्ठो (२) भाएडा॥ अथ किं।सोधा॥ मए
उण जाणिदं वग्घो वा विको वा एसो त्ति (३) भाएडा
॥ आः किमुक्तं भवति॥ सोधा॥ तेण परावडिदेण ज्जेव
सा वराइआ कल्लोडिआ मडमडाइदा (४) भाएडा
॥ समांसो मधुपर्क इत्याम्नायं बहुमन्यमानाः श्रोत्रि
याया भ्यागताय वत्सतरीं महोक्षं वा महाजं वा निर्व
पन्ति गृहमेधिनः। तं हि धर्मसूत्रकाराः समामनन्ति
सौधा॥ जो णिग्गहीदो सि (५) भाएडा॥ कथमिव॥

(१) भो भाण्डायन किन्नामधेय एष इदानीं महतः स्थवि
रसार्थस्य धुरन्धरो ऽद्यातिथिरागतः (२) हुं वशिष्ठः
(३) मया पुनर्ज्ञातं व्याघ्रो वा वृको वा एष इति (४) तेनापराप
तितेनैव सा वराकी कल्याणी मडमडायिता (५) भो निगृहीतो

सोधा। जेण अज्जदेसुवसिट्ठमिस्से सुवत्सदरीविस
मिदा अज्ज ज्जेव पच्चागदस्स राएसिणो जणअस्स
अवदावमेत्तीरण्णा विदहिमज्झ हिं ज्जेव णिवत्तिदो म
इवक्को वत्सदरी उण विसज्जिदा। (१) भाण्डा। अवि
वृत्तमांसानामेवं कल्पमधुपर्को मन्यन्ते निवृत्तमांस
स्तत्रभवान्जनकः। सोधा। किं णिमित्तं भाण्डा।
प्रत्तदैव देव्याः सीतायास्तादृशं दैवदुर्विपाकमुप
मुत्पवैखानसः संवृत्तः तथास्य कतिपये संवत्स
रा अन्य न्धी पेतपो वनेतपस्तप्यमानस्य। सोधा। को
ा किं ति आअदो। (२) भाण्डा। चिरन्तनप्रियसुहृदं
मा वेतसंद्रष्टुं। सोधा। अवि अज्ज सम्बन्धिणो हिंम
मं संवुत्तसे दंसणं णावेन्ति। (३) भाण्डा। समस्येव
मगवता वसिष्ठेन देव्याः कौशल्यायाः सकाशं भ
वत्यरुन्धतीमहितायत्स्वयमुपेत्य वैदेहोऽद्यश

ऽसि (१) मेनागते पुव शिष्ठमिश्रे सुवत्सतरीवि
शसिता अद्यैव पश्चादागतस्य राजर्षेर्जनकस्य म
धुपर्के वाल्मीकिना पि दधिमधुन्नैव निर्वर्तितो म
धुपर्कः वत्सतरी पुनर्विसर्जिता। (२) ततः किमित्य
तः (३) अथ यसमन्वस्विनीतेः समं संवृत्तमस्य दर्शनं तं

तिवकुं॥ सोम॥ जधा एदे सद्वे त्थविरा परप्परं मिलि
दा तधा अम्हे वि वहुकेहिं समं मिलिअ अणज्झाअ
महूसवं खेलन्ता समभावेम्ह (१) इति परिक्रामतः॥
माण्डा। तदयं ब्रह्मवादी पुराणराजर्षिर्जनकः प्रा
चेतसशिक्षामुपास्य सम्यक्त्याज्यमबहिर्दृत्तमूल
मधितिष्ठति। य एषः हृदि निस्यानुपक्रेनसीत्यक्तो
केनप्यते॥ अन्तः प्रसुमदहनोज्ज्वलन्निववनस्पति
:॥१॥ इति निष्क्रान्तौ। विष्कम्भकः॥ ततः प्रविश
ति जनकः॥ अपत्येयता दुस्तरितमनवतेन महता
विपक्षलीवेणत्रासितहृदयेन व्यथयता॥ पटुर्धारा
धारीनवज्रविरेणापिहितमेनिकृन्तन्मर्म्माणिर
कच्चवदवमन्युर्विरमति॥२॥ कष्टमेवं नाम जरसा
ऽऽखेनवड्डरासदेन भूयः पराक्रसान्तपनमन्नति
जिलपो निरान्तरसधातुरनुपयुज्यमानो नाद्यापि
मे स्यदेहं पतति। अन्यतामिश्राख्यस्थानामते
लोकास्तेन्यः प्रतिविधीयन्ते यत्रात्मघातिन इत्येव

(१) यथा एते सर्वे स्थविराः परस्परं मिलिताः त
थास्माकमपि वहुभिः समं मिलित्वा अनध्यायमहो
त्सवं खेलन्तो सम्भावयामः॥ ॥

ममपोमन्यन्ते। अनेकसम्वत्सरातिक्रमेऽपि च प्रति
क्षणपरिभावनास्य निर्नासः मस्यथ ऽवदारुणोन।
मे दुःखसंवेगः मत्राम्यति। अपि मातर्दैव्यजनसम्भ
वेदिविसीते ईदृशास्ते निर्माणभागः परिणतो येन।
लज्जया सच्छन्दमाक्रन्दितुमपि न शक्यते। हा हा पु
त्रि ॥ अनियतरुदितस्मितं विराजत्कतिपयकोम
लदन्तकुड्मलाग्रं॥ वदनकमलकं शिशोः स्मरामि स्ख
लदसमञ्जसमुग्धजल्पितं ते॥ भगवति वसुन्धरे
सत्यमतिहृढासि॥ त्वं वह्निर्मुनयो वसिष्ठ गृहिणी ग
ङ्गा हि यस्या विदुर्माहात्म्यं यदि वा रघोः कुलगुरुर्दे
वः स्वयं भास्करः॥ विद्यां वागिव यामसूत भवती श
क्त्या देवतं तस्यास्त्वं दुहितुस्तथा विशसनं किं दारु
णे मृष्यथाः॥ (नेपथ्ये) इतइतो भगवती महादेव्यौ।
जनकः। गृष्टिनोपदिश्यमानमार्गौ भगवत्यरुन्धती
॥ उत्थाय। कथं पुनर्महादेवीत्याह॥ निरूप्य। हा क
ष्टं महाराजदशरथस्य धर्मपत्नी प्रियसखी मे कौ
शल्या कस्तथैव प्रत्येति सेयमिति। आसीदियं दशर
थस्य गृहे यथा श्रीः श्रीरेव वा किमुपमानपदेन से
यं। कष्टं बतान्यदिव दैववशेन जाता दुःखात्मकं
किमपि भूतमहो विपाकः॥ ण। अयमपरः प्राणोदशा

विपर्य्यासः। स एव मे जनः पूर्वमासीन्मूर्तो महोत्सवः।
क्षते क्षारमिवासह्यं जातं तस्यैव दर्शनं॥७॥ ततः प्रविश
त्यरुन्धती कौशल्या कञ्चुकी च॥ अरु। ननु ब्रवीमि द्र
ष्टव्यः स्वयमुपेत्य वैदेहस्तेषां कुलगुरोरादेशः। अत ए
वाहं प्रेषिता। ततः कोऽयं पदे पदे महाननध्यवसायः। क
ञ्चु। देवि संस्तभयात्मानं अनुरुध्यस्व भगवतो वशिष्ठ
स्यादेशमिति विज्ञापयामि। कौश। ईदिसे काले मिथिला
हिवो दट्ठव्वो त्ति सव्वं ज्जेव समं दाइं दुःखाइं समुब्भवन्ति।
ण सक्कुणोमि उब्भन्तमाणमूलबन्धणं हिअअं अवत्था
वेदुं(१) अरु। अत्र कः सन्देहः॥ सन्तानवाहीन्यपि मा
नुषाणां दुःखानि सद्बन्धुवियोगजानि। दृष्टे जने प्रेय
सि दुःसहानि स्रोतःसहस्रैरिव संप्लवन्ते॥८॥ कौश। क
धं वच्छाए बहूए एव्वं गदे तस्स राएसिणो मुहं दंसइस्सं
(२) अरु। एष वः श्लाघ्यसम्बन्धी जनकानां कुलोद्वहः।
याज्ञवल्क्यो मुनिर्यस्मै ब्रह्मपारायणं जगौ॥९॥ कौश

---

(१) ईदृशे काले मिथिलाधिपो द्रष्टव्य इति सममेव
सर्वाणि दुःखानि समुद्भवन्ति न शक्नोमि उद्भ्राम्यमान
मूलबन्धनं हृदयमवस्थापयितुं।
(२) कथं वत्साया वध्वा एवंगते तस्य राजर्षेर्मुखं दर्शया
मः

एसोसोमहाराअस्सहिअआणंदोवच्छाएवल्लपिरा
राएमीहम्पीहर्षीसम्भाविदत्निअणुविदमङ्गमवेदिम
हेहादेहमवंजेवतंगत्थि(१)जनकः।उपसृत्य॥भगव
त्यरून्धतिवैदेहःशीरध्वजोऽभिवादयते॥यथाप्रतंमन्मो
निःक्षिरपिपवित्रस्यमहसःपतिःस्तेपूर्वेषामपित्वगुरु
रुतमः।त्रिलोकीमङ्गल्यामवनितललोलेनशिरसा
जगद्वन्द्यांदेवीमुषसमिववन्देभगवती॥१॥अरुं।परं
ज्योतिस्तेप्रकाशतां।अयंत्वांपुनातुदेवःपरोरजायए
षतपतिाजन।अयिगृष्टेअपिकुशलमस्याःप्रजापा
लस्यमातुः।कञ्चु॥निर्विशेषमतिनिपुरमुपालम्भा
ःस्म।राजर्षेअनेनैवमन्युनाअचिरपरित्यक्तरामभ
द्रमुखचन्द्रदर्शनांनाहंसित्वंद्रःखयितुमतिद्रःखि
तांदेवीरामभद्रस्यापिदैवदुर्नियोगःकोऽपिमन्
विलसमन्तात्प्रहतवीभत्सचित्रदन्तीकाःपौरा
जानपदास्तानग्निपरिशुद्धिमल्पकाःप्रतिपद्यन्तेऽस्य
लोकस्याग्निमनुष्ठितंजन॥अतःकौर्यमग्निनीमास्म

(२)एषमहाराजस्यहृदयानन्दोवत्साःपाकस्य
ःपिताराजर्षिःहाधिक्हाधिक्सम्भावितामि च
नुष्ठिनुमहोत्सवेदिवसेहादेवमन्दमिवनन्नास्मि।

त्यस्तु निपरिज्ञो ऽनेक एमेवंवादिनाजनेनरामपरिभू
ताश्चपिवयंपुनःपरिभूयामहे।च्यरु।एवमेतत्अनि
रितिवत्सांप्रतिपरिलघूत्यत्तराणिसीतेत्येवपर्य्याम
हावत्से॥शिशुश्रीशिष्यावायदसिममतनिष्ठतुतथा
विशुद्धेरुत्कर्षस्त्वयितुममभक्तिंजनयति॥शिशुत्वं
स्त्रैणंवानभवतुमनुबन्ध्यासिजगतोगुणाःपूजास्थानं
गुणिषुनचलिङ्गंनचवयः॥१॥कौशा।अमोउम्मी।
लन्तीनेऽमणाची(५)प्रतिमूर्च्छेति॥जन।हाकष्टंकि
मेतत्॥अरु।राजर्षेकिमन्यत्॥सराजातत्सोख्यंस
वशिशुजनस्तेचदिवसाःस्मृतावाविर्भूतंत्वयिसुल
दिदृष्टेतदखिलं॥विपाकेघोरेऽस्मिन्नपरसत्तुविमू
ढानवसखीपुरन्ध्रीणांचेतःकुसुमसुकुमारंहिभव
ति॥१॥जनाकष्टंकष्टंसर्वथानृशंसोऽस्मियश्चिर
स्यदृष्टान्प्रियसुहृदःप्रियदारान्स्निग्धंपश्यामि
।ससम्बन्धीश्लाघ्यःप्रियसुहृदसौतद्धृदयंसमान
न्दःसाक्षादपिचनिखिलंजीवितफलं।शरीरंजीवो
वायदधिकमितोवाप्रियतरोमहाराजःश्रीमान्कि
मिवममनासीद्दशरथः॥१॥कष्टमियमेवसाकौशा।

(५) अहो अमीलन्तिमेदनाः॥ ॥ ॥

ल्या॥ यदस्याः पत्युर्वीरहतिपरमंहस्तिनमम्रदम्रवंद
म्म्वोः पृथगहमुपालम्भविषयः प्रसादेकोपेवालद
नुमदधीनो विधिरमूदलंनातनस्मृत्वादहतिपदव
स्कन्धहृदयं॥ एग्मकाहाकष्टमपाविरनिकृदनि
ष्यासनिष्ठुरं हृदयमस्याः जन। हा प्रियसखि॥ इतिर
कमएडलूदकेन सिञ्चति॥ कञ्चु। सुहृदिव प्रकटय्य
मुखमदः प्रथममेकरसामनुकूलतां॥ पुनरकाण्ड
विवर्तनदारुणः प्रविशिनष्टि विधिर्मनसोरुजां॥
कोशा॥ संज्ञांलब्ध्वा॥ हावत्सेजानइकहिंसि सुमरा
मिदेविस्साहलच्छीपरिग्गहेकमकूलंप्फुरन्तम
नुवणदसिदमुखमुहपुएडरीअं प्फुरन्तकोमुदीच
न्दचन्द्रिआसुन्दरेहिं अङ्गेहिं उल्लासेहि जादे पुणोवि
उज्जोएहि उत्तसङ्गसन्नधा महाराअस्सो मण्णाद्दिएसा रङ्ग
उलमद्दनराणं वक्कअस्सा एणं जणस्स समन्ने णइ हि

५ हे वत्से जानकि कुत्रासि स्मरामि ते विवाहलक्ष्मी
परिग्रहे कमकूलं प्रस्फुरदनुवनहसितमुग्धमुखपु
एडरीकं स्फारस्फुरत्कौमुदीचन्द्रचन्द्रिकासुन्दरैरङ्गैः रु
द्रास्य जाते पुनरप्युद्योतयोत्सङ्गः सर्वथा महाराजो म
लनिवारयुकुलमहनराणां वधूरस्माकन्तु जनकस

दिष्ट्याज्जेव।(१)कञ्चु।यथाहदेवी॥पञ्चमस्तेरपि
राज्ञश्चासीत्प्रियोविशेषेणसुवाङ्करात्रुः॥वधूवत्तु द्वि
ऽपियथैवशान्ताप्रियानन्दाऽस्यतथैवसीता॥१॥ज
न॥हाप्रियसखमहाराजदशरथएवमसिसर्वप्रका
रकहृदयङ्गमःकथंविस्मर्य्यसे॥कन्यायाःकिलपू
जयन्तिपितरोजामातुराभंजनंसम्बन्धेविपरीतमेव
तदभूदाराधनंतेमयि॥त्वंकालेनतथाविधोऽप्यपह्नु
तःसम्बन्धबीजन्तुतद्घोरेऽस्मिन्ममजीवलोकनर
केपापस्यधिग्जीवितं॥२॥कौशल्यादेव्याएकिंकरे
मिदृढवज्रलेपघटितान्यबन्धनिश्चलंजीवहतजीवि
तंतथाएष्यमांमन्दभाग्यांनपरित्यजति(१)असार
श्चाद्यसिहिराजपुत्रिवाष्पविश्रामोऽप्यन्तरालेकर्त
व्यएवअन्यच्चकिंनस्मरसियदेवोवत्सश्रृष्यशृङ्गाश्र
मेयुष्माकंकुलगुरुस्तथैवोपजातमेवकिन्तुकल्या
णोदर्कंभविष्यति॥कौश०॥नास्वदिष्टादिक्रान्तोम
नोरथो(२)अरुन्धती।किंमन्यसेराजपुत्रिमयैवतदि

स्वसेनदुहितैव॥
(१)जातेजानकिकिंकरोमिदृढवज्रलेपघटितंबन्ध
निश्चलमेवहतजीवितंतथैवात्ममांमन्दभाग्यांनपरि
त्यजति।(२)नावतिक्रान्तोमनोरथः॥

त्विदमिदं सुक्षत्रिये ऽन्यथामन्तव्यं भवितव्यमनेन
। अविनिर्गतोऽसि यो ब्राह्मणानां ये आहारास्तेषु मांसम
यो ऽभूत्भगवान्वायां वा विलक्षणी निर्मुक्तास्ते वाचं वि
श्रुतां व्याहरन्ति॥ नेपथ्ये। कलकलः सर्वे आकर्णय
न्ति॥ जनकः। अये खलु शिष्टानध्याय इति खेलतां
बटूनां कलकलः। कौश०। सुलहो क्खु दाणिं बालत
णं मोदि॥ निरूप्य॥ अम्हहे एदाणं मज्झे को एसो राम
भद्दलच्छीसरिसेहिं सावट्ठम्भमुद्धललिदेहिं अङ्गेहिं।
अम्हाणं पि लोअणाइं सीअलावेदि (१) अरु०। अप
वार्य सहर्षबाष्पं॥ इदं नाम तद्भागीरथी निवेदितर
हस्यं कर्णामृतं न त्वेवं विद्मः कतमोऽयमायुष्मतोः
कुशलवयोरिति। जनकः। कुवलयदलश्यामस्निग्धः शि
खण्डकमण्डनो बटुपरिषदं पुण्यश्रीकः श्रियेव सभा
जयन्पुनरिव शिशुर्भूत्वा वत्सः स मे रघुनन्दनो झ
टिति कुरुते दृष्टः कोऽयं दृशोरमृताञ्जनं कस्या न्व
न्तेवासी ब्रह्मचारी दारकोऽयमिति मन्ये एवमेव।

---

(१) सुलभं खल्विदानीं बालत्वं भवति। एतेषां म
ध्ये क एष रामभद्रलक्ष्मीसदृशैः सावष्टम्भमुग्धललि
तैरङ्गैरस्माकमपि लोचनानि शीतलयति।

तथाहि। चूडाचुम्बितकङ्कपत्रमभितस्तूणीद्वयंपृष्ठ
तोभस्मस्तोकपवित्रलाञ्छनमुरोधत्तेत्वचंरौरवीं।मौ
र्व्यामेखलयानियन्त्रितमधोवासश्चमाञ्जिष्ठिकंपा
णौकार्मुकमक्षसूत्रवलयंदण्डोऽपरःपैप्पलः॥ १॥
भगवत्यरुन्धतिकिमुक्तसेकृतस्योऽयमिति। अ
रु। अयेवत्स मप्यागताःजना आर्य्यगृहेअतीवमेर
कौतुकंवर्त्तते। तद्भगवन्तंवाल्मीकिमेवगत्वाएव
मस्यबालकंब्रूहिकेऽप्येतेमस्यवयसस्तांदृदृत्तवद्र
ति। कञ्चुकः। यदाज्ञापयसीति॥ निष्क्रान्तः। कौश। किं
भणएषएवंभणिदोआगमिस्सदीत्ति (१) अरु। मिद्धे
तवासह्वत्तमीदृशस्य निर्म्माणस्य। कौशः॥ विभिन्त्य
॥कथंसविणअंणिमा मिदगिट्टिवअणो विसज्जिद
प्रमिदरसोइतोहिमुहंपसरिदोज्जेवसोवच्छो (२)
जन॥ चिरंनिर्वर्ण्य॥ भोः किमप्येतत्॥ महिम्नामेत
स्मिन्विनयशिशुतामौग्ध्यमसृणो विदग्धैर्निर्ग्राह्यो
नपुनरविदग्धैरतिशयः॥ मनोमेसंमोहःस्थिरमपि

(१) किंभणितएवंभणितआगमिष्यतीति॥ (२) कथं
सविनयंनिरामितगृहिवचनोविसर्जितअपिदारक
इतोऽभिमुखंप्रसृतएवसवत्सः॥

हरस्येवबलवानयोधातुंयन्त्रपरिलघुरयस्कान्त।
शकलः॥ राम विस्मितो लवः॥ स्वगतं॥ अज्ञातना।
मक्रमाभिजनानुभावानपि नः सतः कथमभिवाद
यिष्ये॥ विचिन्त्य॥ अयं पुनरविरुद्धः प्रकार इति वृद्धेभ्य
श्रूयते॥ सविनयमुपसृत्य॥ एष लवस्य शिरसा
प्रणामपर्य्यायः॥ अरुन्धतीजनकौ। कल्याणिन्ना
युष्मान् भूयाः॥ कौश॥ जाद चिरं मे जीव (१) अरु॥ ए
हि वत्स॥ लवं उत्सङ्गे कृत्वा अपवार्य्य॥ दिष्ट्या न केव
लमुत्सङ्गश्चिरान्मनोरथो मे सम्पूर्णः। कौश॥ जाद।
इदो वि दाव एहि॥ उत्सङ्गे कृत्वा॥ अम्महे ण केवलं द
रविकसन्तनीलुप्पलसामलुज्जलदेहबन्धेण क
वलिदारविन्दकेसरकसायकण्ठकलहंसघोस
घग्घरसिणाणुसारिणा दीहरेण सरेण रामभद्दमणुह
रदि। णं कठिणकमलगब्भपम्हलो सरीरफंसो वि ण
रदि मे जावच्छस्स। जाद पेक्खामि दाव दे मुहं॥ चि
बुकमुन्नमय्य निरूप्य च सबाष्पाकूतं॥ राएसि किं

---

(१) जात चिरं मे जीव। (२) जात इतोऽपि तावदेहि। विस्म
येन केवलं दरविकसन्नीलोत्पलश्यामलोज्ज्वलेन देह
बन्धेन कबलितारविन्दकेसरकषायकण्ठकलहंस।

णपेक्खसिणिउणंणिरूविज्जन्तेवच्छाएवरूएमुह
अंदेणसंवददिज्जेव (२) जन।पश्पामिसखिपश्पा।
मि।कौश।अमेउम्मत्तीभूदंदिअमेहिअअंकिंपिए
तोमुहंविप्पलवदि (२) जन।।निरूप्य।।वत्सायाश्वर
घूद्वहस्यचशिशावस्मिन्नभिव्यज्यतेसंपूर्णप्रतिबि
म्बितेवनिखिलासेवाकृतिःसाद्युतिः।।सावाणी
विनयःसएवसहजःपुण्यानुभावोऽप्यसौहाहादैव
किमुत्पथेर्ममनःपारिप्लवंधावति।।४।कौश।अ
त्थिदेमाणसुमरसिवाणादं (२)।।लवः।नहिनहि।
कौश।तदोकस्सतुमं (३) लवः।भगवतोवाल्मी
केः।कौश।अयिजादकधिदधंकथेहि (४) लवः।
एतदेवजनामिनेपथ्ये।।भोभोःसैनिकाःएषखलु

निर्घोषघर्घरनिनाददीर्घदीर्घणाखेरामभद्रमनुहर
तिनवकठिनकमलगर्भपक्ष्मलःशरीरस्पर्शोऽपिता
दृशएववत्सस्य।जातप्रेक्षेतावत्तेमुखं।राजर्षेकिंनप्रे
क्षसेनिपुणंनिरूप्यमाणोवत्सायावध्वामुखचन्द्रेण
संवदत्येव।(१)अम्मोउन्मत्तीभूतमिवमेहृदयंकिञ्चिद
पिहृतोमुखंविप्रलपति।(२)अस्तितेमातास्मरसितात
।तं (३) ततःकस्यत्वं।(४)जातकथितव्यंकथय।।

कुमारश्चन्द्रकेतुराज्ञापयति न केन चिदाश्चर्यमास्फा
लितं मिराक्रमितव्येति। अरुन्धतीजनकौ॥ मेध्याश्व
नामसङ्ग्रहपागतो वत्सश्चन्द्रकेतुरयदृष्टव्य इत्य
हो सुदिवसः॥ कौशल्या। वच्छलक्खणस्स पुत्तको आण
वेदित्ति अस्सिस्स विन्दुसुन्दराइं अक्खराइं सुणीअ
न्ति (१) लवः। आर्य कएष चन्द्रकेतुर्नाम॥ जनक।
जानासि रामलक्ष्मणौ दाशरथी॥ लवः। एतावेव रा
मायणकथापुरुषौ। जनक। अथ किं॥ लवः। तत्कथं
न जानामि॥ जनक। तस्य लक्ष्मणस्यायमात्मजश्चन्द्र
केतुः। लवः। ऊर्मिलापुत्रस्तर्हि मैथिलस्य राजर्षे
र्दौहित्रः। अरु॥ विहस्य॥ आविष्कृतं कथाप्रावीण्यं व
त्सेन। जनक। विचिन्त्य॥ यदि त्वमीदृशः कथायामभि
ज्ञस्तद्ब्रूहि तावत्पृच्छामस्तेषां दशरथात्मजानां किं
नामधेयाः प्रसूतयः किं केषु दारेषु प्रसूतानि॥ लवः। ना
यं कथाप्रविभागोऽस्माभिरन्येन वा श्रुतपूर्वः। जनक।
किं न प्रणीत एव कविना। लवः॥ प्रणीतो न तु प्रका
शितः तस्यैव खलु कोऽप्येकदेशः सन्दर्भान्तरेण र

(१) वत्सलक्ष्मणस्य पुत्र आज्ञापयतीति अमृतविन्दुसु
न्दराण्यक्षराणि शृणुतः॥ ॥

सवानभिनेयार्थःकृतस्तच्चस्वहस्तलिखितंमुनिर्भ
गवान्व्यसृजद्भरतस्यमुनेस्तौर्य्यत्रिकसूत्रकारस्य।
जन।किमर्थं।लवः।सकिलभगवान्भरतस्तमप्स
रोभिःप्रयोजयिष्यतीति।जन।तत्सर्वमस्माकमिद
माकूतकरं।लवः।महतीपुनरस्मिन्भगवतोवा
ल्मीकेरास्थातदमीषामन्तेवासिनांहस्तेननत्पुस्त
कंभरताश्रमंप्रेषितं।तेषामानुयात्रिकश्चापपाणि
रस्मदार्थमसञ्जातामेषितः।कौश।जादभादावि
देअत्थि(१)।लवः।अस्त्यार्य्यःकुशोनाम।कौश।
जेट्ठोत्तिभणिदंभोदि(२)।लवः।एवमेतत्प्रसव
क्रमेणसकिलज्यायानिति।जन।किंयमजावायु
ष्मन्तौ।लवः।अथकिं।जनः।कथयकथाप्रबन्ध
स्यकीदृशःपर्य्यन्तः।लवः।अलीकपौरप्रवादोद्वि
ग्नेनराज्ञानिर्वासितांदेवयजनसम्भवांसीतांदेवी
मासन्नप्रसववेदनामेकाकिनीमरण्येपरित्यज्य
लक्ष्मणःप्रतिनिवृत्तइति।कौश।हावच्छेमुद्धचन्दमु
हिकोदाणिंदेकुसुममूदस्ससरीरस्सदेव्वदुव्विलास

(१)जातभ्राताऽपितेअस्ति(२)ज्येष्ठइतिभणितंभवति।(३)
हावत्सेमुग्धचन्द्रमुखिकइदानींतेकुसुमसूतस्यशरीर

परिणामोपक्कालि आएणिवरिदो (?) जनान्तिकम्॥
नूनं त्वया परिगतश्चनवश्च पौरंतां श्चत्र्यधां ममवा
कालकृतामवाप्य॥ कृत्याकृणेषु परितः परिवार
यन्तु सन्त्रस्तया गारणमित्यमकत्व स्मृतोऽस्मि॥ ४॥
लवः आर्यिकावेतौ॥ आक॰ इयं कौशल्या अयं ज
नकः॥ लवः॥ सबहुमानखेदं कौतुकं पश्यति॥ ज
न॰ अहो दुर्मर्षो दत्ताद्दुरात्मनां पौराणां। अहो राम
स्य राज्ञः क्षिप्रकारिता। एतद्वैशसघोरवज्रपतनं श
श्वदस्मोत्त्वपनः क्रोधस्य ज्वलितुं धगित्यवसरश्च
पेन वा तापेन वा॥ कौश॰ जात वदि परिताहिपरिता
हि पसादेहिमं दुःखं राएण्हि (?) आक॰ एतद्धि परि
भूतानां प्रायश्चित्तं मनस्विनां॥ राजन् नपत्यं राम मे
पाल्याश्च कृपणाः प्रजाः॥ १॥ जन॰ शान्तं वा रघुनन्द
ने तदुन्मयं नत्बु अम्माडे हि गो॰ भूयिष्ठ द्विजबालह
पविकलक्रेणष्वंपौरोजनः॥ १॥ प्रविश्य संभ्रान्त
ः बटवः॥ कुमार आपथोऽश्च इति पन्नु समाम्नायिक
ः कोऽपि वृत्त विशेषो जनपदेषु श्रूयते सोऽयमस्मा

स्थदेवड्यैतामपरि गाल ... किन्त्वानिपतितः ( ) नग
धनिपरिज्ञायन्तपरिज्ञायन्त्यसमादपराजन्ति॥ ॥

निरङ्कुशस्त्वयं प्रत्यक्षीकृतः। लवः। अश्वोऽश्व इति नाम
पशुसमाम्नाये सांग्रामिके च पठ्यते तद्ब्रूत कीदृशः॥
बटवः। श्रूयतां॥ पश्चात्पुच्छं वहति विपुलं तच्च धूनो
त्यजस्रं दीर्घग्रीवः स भवति खुरास्तस्य चत्वार एव॥ श
ष्पाण्यत्ति प्रकिरति शकृत्पिण्डकानाम्रमात्रान् किं
व्याख्यातैर्व्रजति स पुनर्दूरमेह्येहि यामः॥१॥ इत्युप
सृत्याजिने हस्तयोश्चाकर्षन्ति॥ लवः॥ सकौतुकोप
रोधविनयं॥ आर्य्याः पश्यत पश्यत एभिर्नीतोऽश्व
ति॥ त्वरितं परिक्रामति॥ अरुन्धती जनकौ। पूरय
तु कुतूहलं वत्सः। कौश०। भ अवद्विजाणामिएदंत्र
एालोअन्तीएजी आमि विच्चअतो अम्हदो न वि(
अपेक्खसदावगच्छमाणं दीहाउं (९) अरु०। अति
जवेन दूरमतिक्रान्तः स चपलः कथं द्रक्ष्यते॥ प्रवि
श्य। कञ्चुकी। भगवान्वाल्मीकिराह ज्ञातव्यमेत
द्वसरे भवद्भिरिति। जन०। अतिगम्भीरमेतत्किम
पि भविष्यति। भगवत्यरुन्धति शखि कौशल्ये ज्ञा
र्षिगृहे स्वयमेव गत्वा नन्वन्तं प्राचेतसं पश्याम इ

(९) भगवति जानामि एतं पश्यन्ती न जीवामीव तदि(
तोऽन्यतो भूत्वा प्रेक्षामहे तावत्प्रच्छन्नं दीर्घायुषं॥

न्ति॥ निष्क्रान्तो ऽश्ववर्गः॥ बटवः। पश्यतु हि कुमारः
स्तदाश्चर्यं। लवः। इदमवगतम्। अन्नमाश्वमेधिको
ऽयमश्व इति। बटवः। कथं ज्ञायते॥ लवः। ननु मूर्खाः
पठितमेव युष्माभिस्तत्काण्डे। किं न पश्यत प्रत्येकं
शतसंख्याः कवचिनो दण्डिनो निषङ्गिणश्च रक्षि
तारस्तत्प्रायमेवेदमपि दृश्यते। यदि हि न प्रत्ययः
पृच्छत॥ बटवः। भो भोः। किं प्रयोजनोऽयमश्वः
परिवृतः पर्यटति॥ लवः॥ सस्पृहमात्मगतं॥ अये
अश्वमेध इति विश्वविजयिनां क्षत्रियाणामूर्जस्वलः
सर्वक्षत्रियपरिभावी महानुत्कर्षनिकर्षः॥ नेपथ्ये।
अयमश्वः पताकेयमथवा वीरघोषणा॥ सप्तलो
कैकवीरस्य दशकण्ठकुलद्विषः॥ १॥ लवः॥ सगर्वमि
व। अहो सन्दीपनान्यक्षराणि॥ बटवः॥ आह। स तु
कुमारः किमुच्यते॥ लवः। ननु भो रेतत्किमन्यत्क्षत्रियाः
पृथ्वी यदेवं घुष्यते॥ नेपथ्ये॥ अरे महाराजम्प्र
ति कुतः क्षत्रियाः॥ लवः॥ धिग्जाल्मान्। यदि ते सन्ति
सन्त्वेव केयमधुना विभीषिका॥ किमुक्तैरेभिरधु
ना पताकां तां हरामि वः॥ २॥ भो भो बटवः परिवृत्य लो
ष्टैरभिघ्नन्तो नयतैनमश्वं। एष रोहितानां मध्ये चरो
ऽस्तु॥ प्रविश्य सक्रोधदर्पः पुरुषः॥ धिक् चापलं

किमुक्तवानसितीत्याग्नीरसाह्यायुधीयश्रेणयःशि
।शोरपिनदमांवाचमनुसहन्तेराजपुत्रश्चन्द्रकेतुरा
कृष्टशरासनःसौम्यपूर्वीरणपदर्शनकौतूहलाति
महृदयोनपरापतत्यद्यापितच्चरितमपसर्पतानेन
तरुगहनेन।वटवः।कुमारकृतमनेनाश्वेनतर्जय
न्तिविस्फुरितशस्त्राःकुमारमायुधीयश्रेणयः।दूरे
चाश्रमपदमितस्तदेहिहरिणप्लुतैःपलायामहे।लवः
।किंनामविस्फुरन्तिशस्त्राणि॥धनुरारोपयन्॥ज्या
जिह्वयावलयितोत्कटकोटिदंष्ट्रमुद्गारिघोरघनघर्घ
रघोषमेतत्॥ग्रासप्रसक्तहसदन्तकवक्त्रयन्त्रज
म्भाविडम्बिविकटोदरमस्तुचापं॥१॥ ॥ ॥
इतियथोचितंपरिक्रम्यनिष्क्रान्ताःसर्वे॥कौशल्या
जनकोनामचतुर्थोऽङ्कः॥ ॥ ॥ ॥

॥अथपञ्चमोऽङ्कः॥

नेपथ्ये॥भोभोःसैनिकाःजातंजातमवलम्बनमस्मा
कं॥नन्वेषत्वरितसुमन्त्रनुद्यमानव्यावल्गात्मजवन
वाजिनारथेन॥उद्घातप्रचलितकोविदारकेतुःश्रुत

वुः प्रधनमुपैति चन्द्रकेतुः ॥ ९ ॥ ततः प्रविशति सुमन्त्र
सारथिना रथेन धनुःपाणिः साद्भुतहर्षसंभ्रमश्चन्द्र
केतुः ॥ आर्य सुमन्त्र पश्य ॥ किरति कलितकिंचि
त्कोपरज्यन्मुखश्रीरविरतगुणगुञ्जत्कोटिना कार्मु
केण ॥ समरशिरसि चञ्चत्पञ्चचूडश्चमूनामुपरि श
रतुषारं कोऽप्ययं वीरपोतः ॥ १० ॥ आश्चर्यमाश्चर्यम् ॥
मुनिजनशिशुरेकः सर्वतः सैनिकस्पेनवशरसुव
शस्याप्रसिद्धः प्ररोहः ॥ दलितकरिकपोलग्रन्थिट
ङ्कारघोरंज्वलितशरसहस्रैः कौतुकं मे करोति ॥ ११ ॥
सुमन्त्रः ॥ आयुष्मन् । अतिशयितसुरासुरप्रभावं ।
शिशुमवलोक्य तवैव तुल्यरूपं ॥ कुशिकसुतमख
विघ्नप्रमाथिधन्वधनुर्धरं रघुनन्दनं स्मरामि ॥ १२ ॥ चन्द्र
केतुः ममैकमुद्दिश्य बहूनामारम्भ इति हृदयमपत्रप
ते ॥ अयं हि शिशुरेककः समरभरनिस्फुरत्करा
लकरकन्दलीकलितशस्त्रजालैर्बलैः ॥ क्वणत्कन
ककिङ्किणीझणझणायितस्यन्दनैरमन्दमददुर्दिन
द्विरदवारिदैरावृतः ॥ १३ ॥ सुमन्त्रः ॥ वत्स एभिः समस्तैर
पि किमस्य किं पुनर्व्यस्तैः ॥ चन्द्रकेतुः ॥ आर्य त्वर्यतामस्मै
न्नहि महानामितजनप्रमाथो ऽस्माकमारम्भः । तथा
हि ॥ आगुञ्जद्गिरिकुञ्जकुञ्जरघटाविस्तीर्णक ।

र्ज्जरंज्या।निर्घोषममन्ददुन्दुभिरवैराध्मानमुज्जृम्
भयन्।।वेल्लद्भैरवरुण्डनिकरैर्वीरोविधत्तेभुव
स्तृप्यत्कालकरालवक्त्रविघसव्याकीर्य्यमाणाइवा
१।।सुमं।।स्वगतं।।कथमीदृशेनसहवत्सचन्द्रकेतो
र्द्वन्द्वसंप्रहारमनुजानीयां।।विचिन्त्य।।अथवाइ
क्ष्वाकुगृहदृष्टाःखलुवयंप्रत्युपस्थितेचकागतिः।।
चन्द्र।।सविस्मयलज्जासंभ्रमं।।धिक्प्रतिनिहता
निसर्वतःसैन्यानिमम।।सुमं।।रथवेगमभिनीय।।
आयुष्मन्सएषवाग्विषयीकृतस्तेप्रवीरः।चन्द्र।
विस्मृतिमभिनीय।।आर्य्यकिलनामधेयमाख्या
तमात्रायकैः।सुमं।वत्सलवइति।चन्द्र।भोभोलवम
हाबाहो।किमेभिस्तवसैनिकैःएषोऽहमेहिमामेव
तेजस्तेजसिशाम्यतु।सुमं।कुमारपश्यपश्य।व्यापव
र्त्ततएवबालवीरःपृतनानिर्म्मथनात्त्वयोपहूतः।
स्तनयित्नुरवादिभावलीनामवमर्दादिवदृप्तसिंह
शावः।।१।।ततःप्रविशतित्वरितोद्धतपराक्रमोलवः।ल
।साधुराजपुत्रसाधुसत्यमैक्ष्वाकःखल्वसितदयंप
रागतएवास्मि।नेपथ्ये।।महान्कलकलः।लवः।
सावेगंपरावृत्य।।कथमिदानींभग्नाअपिप्रतिनि
वृत्यपृष्ठानुसारिणःपर्य्यवष्टभ्नन्तिमांचमू

पतयः खिजात्मान्। अयं शैलाघातक्षुभितवडवाव
क्त्रहुतभुक्प्रचण्डक्रोधार्चिर्निचयकवलत्वं व्रजतु
मे॥ समन्तादुत्सर्पन्घनतुमुलहेलाकलकलः पयो
राशेरोघः प्रलयपवनास्फालित इव॥१॥ सरोषं परि
क्रामति॥ चन्द्र॰॥ भो भोः कुमार। अत्यद्भुतादपि गु
णातिशयात्प्रियोऽसि तस्मात्सखा त्वमसि यन्म
म तत्तवैव॥ तत्किं निजे परिजने कदनं करोषि नन्वे
ष दर्पनिकषस्तव चन्द्रकेतुः॥२॥ लवः॥ सहर्षसंभ्र
मं परावृत्य॥ अहो महानुभावस्य प्रसन्नस्वरकर्कशा
वीरवचनयुक्तिर्वैकर्तनकुलकुमारस्य। तत्किमे
भिरेनमेव तावत्सम्भावयामि॥ पुनर्नेपथ्ये कल
कलः॥ लवः॥ सक्रोधनिर्वेदं॥ आः कदर्थितोऽहमे
भिर्वीरसंवादविघ्नकारिभिर्घोषैः॥ तदभिमुखं परिक्र
मति॥ चन्द्र॰॥ आर्य्य आर्य्य इत्युपतामेतद्दृश्यं दर्पे
णा कौतुकवता मयि बद्धलक्ष्यः पश्चाद्बलैरनुसृतोऽ
यमुदीर्णधन्वा॥ द्वेधा समुद्धतमरुत्तरलस्य धत्ते मेघ
स्य माघवतचापधरस्य लक्ष्मीं॥३॥ सुमं॰॥ कुमारमेव
नं दृष्ट्वापि जानाति किं चलन्तु परचक्रो वयं विस्मये
न। चन्द्र॰॥ भो भो राजानः। मल्लातीतैर्भिरदनुरणास्य
न्दनैरश्वैः पदातीनामेकस्मिन्कवचनिबिडैर्मर्म्मव

श्रोत्तरीये॥कालज्येष्ठैरचरमवयःकाम्यकायैर्भव
द्भिर्योऽयंबद्धोयुधिपरिकरस्तेनवोधिग्धिगस्मान्॥
२॥लवः॥सोन्माथं॥कथमनुकम्पतेनाम॥विचिन्त्य
॥भवतुकालहरणंप्रतिषेधायजृम्भकास्त्रेणतावत्(
सैन्यानिसंस्तम्भयामि॥इतिध्यानंनाटयति॥सुमं॥
तत्किमकस्मादस्माकंबलेसैन्यघोषाःप्रशाम्यन्ति
॥लवः॥पश्याम्येनमधुनासप्रगल्भं॥सुमं॥ससम्भ्र(
मं॥वत्समन्येकुमारकेणानेनजृम्भकास्त्रमामन्त्रि
तं॥चन्द्र॥अत्रकःसन्देहः॥व्यतिकरइवभीमस्ताम
सोवैद्युतश्चप्रणिहितमपिचक्षुर्ग्रस्तमुक्तंहिनस्ति
॥अथलिखितमिवैतत्सैन्यमस्पन्दमास्तेनियत
ममितवीर्य्यंजृम्भतेजृम्भकास्त्रं॥३॥आश्चर्य्यमा
श्चर्य्यं॥पातालोदरकुञ्जपुञ्जिततमःश्यामैर्नभो(
जृम्भकैरुत्तप्तस्फुरदारकूटकपिलज्योतिर्ज्वलद्दी
प्तिभिः॥कल्पाक्षेपकठोरभैरवमरुद्व्यस्तैरवाकी(
र्य्यतेमीलन्मेघत[illegible]मार्य्यस्य॥शितहा॥द्रकूटैरि
व॥४॥सुमं॥कुतःस्त्वपि॥नवन्तएवजानर्थ्य॥गमःस्या
त्॥चन्द्र॥भगवतःप्राचेतसादितिमन्यामहे॥सुमं॥
नैषव्यवहारोऽस्त्रेषुविशेषतोजृम्भकेषु॥यतः॥कृ
शाश्वतनयाह्येतेकृशाश्वात्कौशिकङ्गताः॥अ

त्र्युतत्वं प्रदायेन रामभद्रे स्थिता इति ॥ १ ॥ चन्द्रादप
रेऽपि परमोपवीर्यमानमत्तप्रकाशाः स्वयं हि मन्त्रद
ृशः पश्यन्ति सुमं ॥ मासं ॥ वत्स सावधानो भव पराग
तः प्रवीरः ॥ कुमारावन्योन्यं प्रति ॥ अहो प्रियदर्शी
नः कुमारः ॥ सस्नेहानुरागं निर्वर्ण्य ॥ यत्र कोऽसंवा
दः किमु किमु गुणानामतिशयः पुराणो वा जन्मान्त
र निबिडबन्धः परिचयः ॥ निजो वा सम्बन्धः किमु
विधिवशात् कोऽप्यविदितो ममैतस्मिन् दृष्टे हृदय
मवधानं रचयति ॥ रामसुमं ॥ भूयसा जीवधर्म एष
यद् स्वमयी कस्यचित् क्वचित् प्रीतिः यत्र लौकिका
नामुपचारस्ताराग्रैत्रकं वाचक्षते इति तं प्रति सं
स्यैयमनिबन्धनं प्रेमाणमामनन्ति ॥ अहेतुः पक्षपा
तो यस्तस्य नास्ति प्रतिक्रिया ॥ स हि स्नेहात्मकस्तन्तु
रन्तर्मर्माणि सीव्यति ॥ १ ॥ कुमारावन्योन्यं प्रति ॥ ए
तस्मिन् मसृणितराजपट्टकान्तिमोक्ष्यः कर्णमिव
सायकाः शरीरि ॥ यस्योमेमयपरिम्भणमिलाया
न्मीलत्पुञ्जकदम्बमङ्गमास्ते ॥ [illegible] ॥ किन्त्वाक्रान्त
कौवीरतेजो[illegible]लिः कानामशस्त्रं विनाशस्त्रेणापि
ऽपि तेन किन्नु विषयो जायेत यस्येदृशाः ॥ किं वस्त्व
यमेव मध्य विमुखं मामुपलेऽत्यायुधेवीराणां समं

योहिदारुणरसःस्नेहक्रमंबाधते॥२२॥सुमं।लवं।
निर्वर्ण्यसास्रमात्मगतं॥हृदयकिमन्यथापरिद
ल्पसे॥मनोरथस्ययद्बीजंतद्दैवेनादितोहृतं॥लता
यांपूर्वलूनायांप्रसवस्यागमःकुतः॥५॥चन्द्र।अव
तराम्यहमार्य्यसुमन्त्रस्यन्दनात्॥सुमं।नकस्यहेतो
॥चन्द्र।यतस्तावदयंवीरःपुरुषःपूजितोभवति॥
अपिच॥खल्वार्य्यतात्रधर्म्माःसमनुगतोभवन्ति
रथिनःपादचारमायोधयन्तीतिशास्त्रदेवताःपरि
भाषन्ते।सुमं।कथंवतानुमपन्नोऽस्मि।कथन्मा।
प्यमनुष्ठानंमाहशःप्रतिषेधतुः॥कथंवाप्यनुज्ञा।
नातुमाहसैकरसांक्रियाँ।चन्द्र।यदातातमिश्रास्त्र
पिपितुःप्रियंसखायंधर्म्मार्थसंशयेप्रायमेवपृच्छ
न्तितत्किमार्य्योविमृशति॥सुमं।आयुष्मन्नेवंय
थाधर्म्मप्रतिमन्यसे।एषसाधर्मिकोन्यायएषधर्म्म
:सनातनः॥इयंहिरघुसिंहानांवीरचारित्रपद्धतिः
॥चन्द्रः।प्रतिरूपंवचनमार्य्यस्य।इतिहासपुराण
स्त्रधर्म्मप्रवचनान्यपि॥भवन्तएवजानन्तिरघूणा
श्चकुलस्थितिं॥६॥सुमं॥सस्नेहास्रंपरिष्वज्य॥जात
स्यतेपितुरपीन्द्रजितोनिहन्तुर्वत्सस्यवत्सकतिनाम
दिनान्यमूनि॥तस्याप्यपत्यमनुगच्छतिवीरवृत्तदि

[illegible]
[illegible] ॥ १॥ [illegible]
[illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ॥ [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

किन्त्वरण्यसदोवयमनभ्यस्तरथचर्याः॥सुमं॥जाना
सिवत्सदर्पसौजन्ययोर्यथाचरितं॥यदिपुनरीदृशं
त्वामैक्ष्वाकोराममद्रःपश्येत्तदास्यस्नेहेनहृदयम
भिष्यन्देत्॥लवः॥मन्येसुजनःसराजर्षिःश्रूयते।स
लज्जमिव॥वयमपिनखल्वेवंप्रायाःक्रतुद्विषिप्र
त्सराःकइहचगुरौसंराजानंनवावक्तुमत्यते॥त
दपिखलुमेसव्याहारस्तुरङ्गमरक्षिणांविकृतिम
खिलतत्राक्षेपप्रचण्डतयाऽकरोत्॥चन्द्र॥सस्मि
तं॥किं न्नभवतस्तातप्रतापोत्कर्षेऽप्यमर्षः॥लवः
अस्त्वमर्षोमाभूत्कारणंतुपृच्छामिदान्तंहिराघवंरा
जानंशृणुमःसकिलनात्मनादृप्यतिनास्यप्रजाईदृ
श्योजायन्तेतत्किंमनुष्यास्तस्यराक्षसींवाचंवदन्ति
।ऋषयोराक्षसीमाहुर्वाचमुन्मत्तदृप्तयोः॥सायो
निःसर्ववैराणांसाहिलोकस्यनिर्ऋतिः॥१॥इति
हसतांनिन्दन्तिअथेनराममभिष्टुवन्ति।कामान्दु
ग्धेविप्रकर्षत्यलक्ष्मींकीर्तिंसुतेदुष्कृतंयाहिनस्ति
तांचाप्येतांमातरंमङ्गलानांधेनुंधीराःसूनृतांवा
चमाहुः॥२॥सुमं॥परिपूर्णस्वभावोऽयंकुमारःप्राचेत
सान्तेवासीवदत्यभिसंयन्नमार्षेपासंस्कारेण॥लवः
यत्पुनश्चन्द्रकेतोवदसिकिंत्वभवतस्तातप्रता(

पौल्कयेऽस्यमर्दइतिनस्त्वामिकिंत्वचस्मिता
या: तेत्रधर्मोऽइति।सुमं।नेवखलुजानामितं देवे
।कंयदेवंवदसितत्रिस्फता।प्रतिमसङ्गातामेनि
नां।श्रमाधेनसत्यमोजानाथितं त्वया।।जामदग्न्यम्
सतेनैवंनिर्वकुमर्हामि।।शलव:।।सहासं।।आर्य
जामदग्न्यस्यापिदमन:सराजाइतिकोऽयमुमेवादः
मिदं।येनतात्रिवीर्थ्यप्रजानांव।क्रोवीर्य्यप्रमुनस्त।
शिवागां।त्राह्मणादीत्राह्मणोजामदग्न्यस्तस्मिन्दाने
कोमनुतिसस्यराज्ञ:।।श।।चन्द्र।सोन्माथमिव।।आ
व्यंन्चार्य्यकृतमुत्तरोत्तरेण।कोऽप्येषसंप्रतिनव:पु
रुषावतारोवीरोनयस्यत्रगवानुन्यगुनन्दनोऽपि।।
पृथ्वीमसमुवनाभपदत्तिणानिपुण्यानितानच।
रितानिचयेनवेद।।श।।लव:।कोहिरघुपतेश्चरितं
नमहिमानज्ञातानाति।यदिनामकेवलंत्रिमनकंव्यम।
नि।न्वणवाशान्तं।।हमास्तेनविचारणीयचरिता।
दिमन्तुकंवर्त्तनेमुन्दस्त्रीदमनेऽप्यखण्डयशसो।
लोकेमहान्तोहिते।।यानित्रीण्यकुतोमयान्यपिप
दान्यासनूखरायोधनेयद्वाकौशलमिन्द्रसूनुनिधने
तत्राप्यभिज्ञोजन:।।श।।चन्द्र।आसानापवादनिन्न
शुरातितो।मप्रग्ल्भमे।लव:।आर्येगाथेवाघकु

दीधरःसंवृत्तः॥सुमंत्रःस्फुरितमनयोःक्रोधेनातथाहि
॥चूडामण्डलबन्धनंतरलयत्याकूतजोवेपथुः।
किञ्चिल्लोकनदच्छदस्यसदृशेनेत्रेस्वयंरज्यतः॥
धत्तेकान्तिमकाण्डताण्डवितयोर्भङ्गेनवक्त्रंभ्रुवो
श्चन्द्रस्योत्कटलाञ्छनस्यकमलस्योद्भ्रान्तभृङ्गस्य
च॥॥कुमारौ।तदितोविमर्दक्षमांभूमिमवतराव
वः॥ ॥ ॥इतिनिष्क्रान्ताःसर्वेकुमारविक्रमो
नामपञ्चमोऽङ्कः॥ ॥ ॥ ॥ ॥

॥अथषष्ठोऽङ्कः॥

॥ततःप्रविशतिविमानोज्ज्वलंविद्याधरमिथुनं
विद्याधरः॥अहोनुखलुघोरनयोर्विकर्तनकुलर
कुमारयोरकाण्डकलहकरणप्रचण्डयोरुद्योतित
त्रात्रलक्ष्मीकाण्यद्भुतोद्भ्रान्तदेवासुराणिविक्रा
न्तचरितानि।तथाहिप्रियेपश्यपश्याकर्णकृष्ट
निष्कङ्कणक्वणितकिङ्किणीकंधनुर्भ्रमद्गुण
टनीक्षतकरालकोलाहलं॥वितत्यकिरतोःशरा
नविरतस्फुरच्चूडयोर्विचित्रमभिवर्द्धितंभुवनभीम

मायोधनं॥ १॥ विक्रमितस्त्र दिव्याकं मङ्कलायद्य
योऽपि॥ स्तनयित्नोरिवामन्दं कुन्तुमेऽक्न माप्यितं॥
२॥ तत्प्रवर्तितामनयोः प्रवीरयोरनवरतमविरल
लुलितविकचकनकमयकमलकमनीयसंहति
रमरतरुतरुणमुकुलनिकरमकरन्दसुन्दरः पुष्प
निपातः॥ विद्याधरी॥ ताकिंनिउणञ्च आंदनंरविडई
हुतरलिदनडिक्खडाकडारमम्बरंफतिसंवुतं ( )
विद्याधरः॥ तत्किन्नु खल्वयं॥ वाष्पयन्त्रममिमान्न
मार्तण्डज्योतिरुज्ज्वलः॥ स्फुटभेदोल्लाटस्यनीलले
ऽहितचक्षुषः॥ ३॥ विचिन्त्य॥ आंज्ञातं वत्सेन चन्द्रके
तुनाम्रस्त्रमस्त्रमाग्नेयं यस्यायमग्निच्छटासंपातः
सम्प्रतिहि॥ अवदन्यचात्तुरितकेतुचामरैरपयान
मेवहि विमानमण्डलैः॥ द्यतिज्ञाङ्कुश्रापटाग्र
लेखिमाः लणकुङ्कुमच्छुरणाविभ्रमंत्रिखाः॥ ४॥
आश्चर्यमद्रनणवायमुद्गाडवज्रखण्डानस्फोटप
टुस्फुलिङ्ग गुरुतालतमुललेलिहानज्वालाम
स्मारेन्द्रौभगवान्पर्युमः प्रचाटमास्यमर्तुनः

( ) ननु किमितिपुनरकाण्डताण्डवितः दंष्टतरः
लितनडिक्खडाकडारमम्बरं फटितिमस्रतं॥ ः॥

सन्तापस्त्वियामङ्के नाच्छायदूरमपसरामि। तथा
करोति॥ विद्याधरी। दिट्ठिआ एदेण विमलमोत्ताफ
लसीदलसिणिद्धमसिणसोवाणमंसलेण णाहदेह
फंसेण आणन्दमउलिदघुम्मन्तलोअणाए अ
न्तरिदो ज्जेव सन्तावो (१) विद्याधरः। अपि किमत्रम
याकृतं अथवा। अकिञ्चिदपि कुर्वाणः सौख्येऽङ्कः स्व
ल्पोऽपोहति। ततस्स किमपि ऽङ्कं यो हि यस्य प्रियो जनः।
(१) विद्याधरी। कधं अविरलविलोलघोलन्तविज्जुल
दाविलासमण्डिदेहिं मत्तमोरकण्ठसामलेहिं ओ
त्थरीअदि णहअलं जलहरेहिं (२) विद्याधरः। हन्त ह
न्त कुमारलवमयुक्तवारुणास्त्रप्रभावः खल्वयं कर
थमविरलमयुक्तवारिधारासंपातैः प्रशान्तं पावका
स्त्रं। विद्याधरी। पिअं मे पिअं मे (३) विद्याधरः। हन्त हन्त
मोमोः सर्वमतिमात्रं दोषाय यस्य बलवातावलिस्तोभ

(१) दिष्ट्या एतेन विमलमुक्ताफलशीतलस्निग्धमसृ
णसोपानमांसलेन नाथदेहस्पर्शेन आनन्दमुकुलितघूर्णमानलो
चनाया अन्तरित एव सन्तापः (२) कथमविरलविलोलघू
र्णमानविद्युल्लताविलासमण्डितैर्मत्तमयूरकण्ठश्या
मलैराच्छाद्यते नभस्तलं जलधरैः। (३) प्रियं मे प्रियं मे॥

गम्भीरगुणगुणायमानमेघमेदुरान्धकारनीरन्ध्रनि
बद्धमेकवारविस्मयसनविकटवि करालकालकण्ठ
कुहरकन्दरविवर्त्तमानमिवयुगान्तयोगनिद्रानिरुद्ध
सर्वद्वारनारायणोदरनिविष्टमिव भूतजातं प्रवेपते ॥
साधुवत्स चन्द्रकेतो साधु स्थाने वायव्यास्त्रमीरितं ।
यतः ॥ विद्याकल्पेन मरुता मेघानां भूयसामपि । ब्रह्मणी
व विवर्त्तानां क्वापि विप्रलयः कृतः ॥ विद्याधरी । णाध
कीस णिएसोससंभमुक्किवन्नवरम्बमिक्कोन च्चलो
इरदोज्जेव मक्करवच्चरणपडिसिद्धभुज्जवावारेण दा
णं कुमाराणं अन्तरेण विमानवरमोदादेदि (१) विद्या
धरः ॥ हृष्टः ॥ एष त्वावृकवधात्प्रतिनिवृत्तो रघुपतिः ।
तदेवं महापुरुषसंविहितं निशम्य तेजोस्वात्समुप
शान्तसंप्रहारः ॥ शान्तो लवः प्रशान्त एव मे चन्द्रकेतुः
कल्याणमस्तु सुतसङ्गमनेन राज्ञः ॥ ५ ॥ इति निष्क्रा
न्तौ ॥ विष्कम्भकः ॥ ततः प्रविशति रामो लवः प्रणा
दूरं चन्द्रकेतुश्च रामः ॥ पुष्पकादवतरन् ॥ दिनकर

(१) णो क इदानीं तस्स सम्भमो दि मकरन्दभितयो
च्चलो दे णं नगरगुरुवचनपडिसिद्धयुद्धव्यापारणतयो
: कुमारयोरन्तरेण विमानवरमवतारयति ॥

कुलचन्द्रचन्द्रकेतोमरन्नसमेहिदृढंपरिष्वजस्व॥तुहि
नशकलशीतलैस्तवाङ्गैःशममुपयातुममापिचित्तदा
हः॥७॥चन्द्र॥अभिवादये॥रामः॥उत्थायसस्नेहास्रंप
रिष्वज्य॥अपिनामकुशलंतवदिव्यास्त्रधरदेहस्य॥च
न्द्र॥कुशलमभ्यनुज्ञातक्रियस्यप्रियदर्शनस्यलवस्याभ्यु
दयेन॥तद्विज्ञापयामिमामिवाविशेषेणमत्तःशिवतरे
णचक्षुषापश्यत्वमुंमहावीरमकाण्डंतातः॥रामः॥ल
वंनिरूप्य॥दिष्ट्या॥अतिकल्याणाकृतिरयंवयस्योर
वत्सस्य॥त्रातुंलोकानिवपरिणतःकायवानस्त्रवेदः
क्षात्रोधर्मःश्रितइवतनुंब्रह्मकोशस्यगुप्त्यै॥सामर्थ्या
नामिवसमुदयःसञ्चयोवागुणानामाविर्भूयस्थित
इवजगत्पुण्यनिर्माणराशिः॥९॥लवः॥अहोपुण्या
नुभावदर्शनोऽयंमहापुरुषः॥आश्वासस्नेहभक्ती
मेकमालम्बनंमहत्॥प्रकृष्टस्येवधर्मस्यप्रसादो
मूर्तिसञ्चरः॥१०॥आश्चर्यं॥विरोधोविश्रान्तःप्रसर
सोनिर्वृतिघनस्तदौद्धत्यंक्वापिव्रजतिविनयःप्र
तिमां॥झटित्यस्मिन्दृष्टेकिमपिपरवानस्मियदिवा
महार्घस्तीर्थानामिवहिमहतांकोऽप्यतिशयः॥११॥रा
मः॥नकिंमेकृपदएवदुःखविश्रामंददात्युपस्नेहय
तिचकुतोऽपिनिमित्तादन्तरात्मानंअथ॥स्नेहश्च

निमित्तमव्यपेक्षते विमतिपिदमेतत्। व्यतिषजति
पदार्थानान्तरः कोऽपि हेतुर्न खलु बहिरुपाधीन्प्रीत।
यः संश्रयन्ते॥ विकसति हि पतङ्गस्योदये पुण्डरीकं द्र
वति च हिमरश्मावुद्गते चन्द्रकान्तः। २। लवः। चन्द्रकेते
। करते। चन्द्र। प्रियवयस्य ननु तातपादास्ते। लवः। म
मापि तर्हि धर्मतस्तथैव यतः प्रियवयस्यस्यास्य कि।
न्तु चत्वारः खलु भवतामेवं व्यपदेशभागिनस्तत्र भव।
न्तो रामायणकथापुरुषास्तद्विशेषं ब्रूहि। चन्द्र। ननु ज्ये
ष्ठतातपादा इत्यवेहि। लवः। सोल्लासं। कथं रघुनाथ।
एव। दिष्ट्या सुप्रभातमद्य यदयं देवो दृष्टः। सविनय कौ
तुकं निर्वर्ण्य। तात आत्रेय सान्त्वेवासी लवोऽभिवाद
यते। रामः। सस्नेहं। आयुष्मन्नेह्येहि। सस्नेहं परिष्वज्य।
अपेत्य सकृतं हन्तमति विनयेनानेकवारमपरिष्व
ङ्गं रिपुजस्त। परिणतकठोरपुष्करगर्भच्छदपीनमसृ
णसुकुमारः। नन्दयति चन्द्रचन्दननिष्यन्दजडस्तव स्पर्शः।
२। स्वगतं। ईदृशोऽस्माद्दृशानुप्रति समीपामर्।
क्तरागा निरहः मया पुनरेभ्य एवाभिष्वङ्गमत्तेन पराग्वृष्प
रिग्रहं मोदस्यादशेषु योगः। प्रकाशं। सम्प्रति दानी।
लघुम्यवान्निशातां तातपादाः। रामः। किमपराद्धं वत्से
ना। चन्द्र। अस्ये नृपात्रिके स्मृतानमनापाति करणमुप।

ष्युलवीराधितमनेन। रामः॥ नन्वयमलङ्कारः स्तनस्य॥
नतेजस्तेजस्वीप्रसूतमपरेषामसहतेसतस्यस्वोभावः प्र
कृतिनियतत्वादकृतकः॥ मयूखैरश्रान्तंतपतियदि
देवोदिनकरः किमाग्नेयोग्रावानिकृतइवतेजांसिव
मति॥१॥ चन्द्र। तातश्चामर्षोऽप्यस्यैवशोभतेवीरस्य
पश्यतुतातप्रियवयस्यविनियुक्तज्रम्भकास्त्रनिष्कम्प
स्तम्भितानिसर्वतः सैन्यानि। रामः॥ विलोक्य॥ वत्सल
वसंक्रियन्तामस्त्राणित्वमपिचन्द्रकेतोनिर्व्यापारवि
लक्षितानिसान्त्वयबलानि। लवः॥ प्रणिधानंनाटय।
ति॥ लवः। प्रशान्तमस्त्रं। रामः। वत्ससरहस्यज्रम्भकास्त्र
प्रयोगसंहरणान्यस्त्राणिआम्नायवन्तिब्रह्मद्वयो
ब्रह्महितायतस्वापरः सहस्राः शरदस्तपांसि॥ एतान्यु
ब्ज्यनगुरवः पुराणाः स्वान्येवतेजांसितपोमयानि।
अथैतन्मन्त्रपारायणोपनिषदंभगवान्कृशाश्वः प
सहस्रपरिवत्सरान्तेवासिनेकौशिकायविश्वामित्र
नोवावसतुभगवान्मह्यमित्येषतुपूर्वानुक्रमः कु
एकस्यपुनः कुतः सम्प्रदायइतिपृच्छामि। लर
तः प्रकाशान्यावयोरस्त्राणि। रामः॥ विचिन्त्य
पुण्यपरिपाकोपादानः कोऽपिमहिमा
वनन्नुकम्पं। लवः॥ भ्रातरावावांयमजौ